

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Taneční umění

Choreografie

BAKALÁŘSKA PRÁCE

**VALENTIN JELIZARJEV,
CHOREOGRAF BĚLORUSKÉHO BALETU**

Uladzimir Ivanou

Vedoucí práce: Prof. Mgr. Dorota Gremlicová, Ph.D.

Oponent práce: MgA. Elvíra Němečková, Ph.D.

Datum obhajoby: 2. 6. 2016

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2016

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Art of Dance

Choreography

BACHELOR'S THESIS

**VALENTIN YELIZARIEV,
CHOREOGRAPHER OF THE BELARUSIAN BALLET**

Uladzimir Ivanou

Thesis advisor: Prof. Mgr. Dorota Gremlicová, Ph.D.

Examiner: MgA. Elvíra Němečková, Ph.D.

Date of thesis defense: 02. 06. 2016

Academic the granted: BcA.

Prague, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Valentin Jelizarjev, choreograf běloruského baletu,

vypracoval samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....
podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucí své práce Prof. Mgr. Dorotě Gremlicové, Ph.D. za ochotu a vstřícnost, za cenné rady a připomínky, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

ABSTRAKT

Tato práce pojednává o díle významného běloruského choreografa druhé poloviny 20. století, Valentina Jelizarjeva. Skrz jeho tvorbu můžeme sledovat vývoj běloruského baletu. První část práce se soustředí na počátky Národního divadla Běloruska a nástup Valentina Jelizarjeva. Druhá část je zaměřena na jeho uměleckou tvorbu v Bělorusku, především v 70. a 80. letech. Závěr práce poukazuje na výjimečnost osobnosti Valentina Jelizarjeva a jeho význam pro běloruský balet.

ABSTRACT

This thesis discusses the work of major Belarusian choreographer, Valentin Yelizariiev, during the second half of the 20th century. Through his work, we can follow the development of the Belarusian Ballet. The first part of this thesis will focus on the origins of The National theatre of Belarus and the advent of Valentin Yelizariiev. The second part is about his artistic creation in Belarus, focusing on the years 1970 through to the 1980's. In conclusion, this thesis highlights the uniqueness of the personality Valentin Yelizariiev and his importance to the Belarusian Ballet.

Klíčová slova: Valentin Jelizarjev, choreograf, balet, Národní divadlo, Bělorusko

Key words: Valentin Yelizariiev, choreographer, ballet, National theater, Belarus

Seznam použitého označování a zkratek:

NDB - Národní divadlo Běloruska

BSAH - Běloruská státní akademie hudby

BSBU - Běloruské státní choreografické učiliště

OBSAH

1. Úvod	8
2. Počátky baletu Národního divadla Běloruska	10
3. Příklad Valentina Jelizarjeva	12
4. Choreografická tvorba Valentina Jelizarjeva	14
4.1 Carmen-suite	14
4.2 Stvoření světa	15
4.3 Till Eulenspiegel	17
4.4 Spartakus	20
4.5.1 Louskáček	22
4.5.2 Jevgenij Lysik	25
4.6 Carmina Burana	27
4.7 Bolero	28
4.8 Svěcení jara	30
4.9 Romeo a Julie	31
5. Krize	34
6. Porovnání baletu Carmen–suite od Alberta Alonsa a od Valentina Jelizarjeva	36
7. Závěr	41
7.1 Charakteristické rysy tvorby Valentina Jelizareva	41
7.2 Vliv Valentina Jelizarjeva	43
Literatura a prameny	46
Přílohy	49

Seznam příloh:

Příloha A

Seznam choreografií Valentina Jelizarjeva

Příloha B

Fotografie

1. Úvod

V této práci jsem se zaměřil na jednu z nejvýznamnějších osobností běloruského baletu druhé poloviny 20. století, Valentina Jelizarjeva. Svým více než pětatřicetiletým působením v Národním divadle Běloruska ovlivnil Valentin Jelizarjev v dobrém slova smyslu vývoj baletu v Bělorusku. Přinesl čerstvé myšlenky a nápady, které v té době běloruský balet potřeboval. Pro mě osobně je škoda, že v českých divadlech nikdy nebyl nastudován žádný z titulů Valentina Jelizarjeva, a tak myslím, že málokdo v Česku zná jméno tohoto talentovaného choreografa nebo viděl nějaké jeho dílo. Tento text je pokusem přiblížit rozsáhlé dílo Valentina Jelizarjeva a ukázat jeho vliv na běloruskou kulturu. Dnešní běloruský balet není možné si představit bez baletu Valentina Jelizarjeva jeho tvorby. Na začátku práce jsem se snažil ve zkratce popsat vznik Národního divadla Běloruska a to, jak životní cesta přivedla Valentina Jelizarjeva do Běloruska.

"Myslí jsem, že přijedu do Minsku, postavím jeden nebo dva balety a odjedu, ale zůstal jsem tu na celý život."¹

Valentin Jelizarjev

V dalších kapitolách jsem se zaměřil na nejvýznamnější díla Valentina Jelizarjeva a na tituly, které přinesly úspěch baletu Národního divadla Běloruska. V této umělecké tvorbě Valentin Jelizarjev v plné míře projevil svůj mimořádný talent a právem se zařadil mezi nejprogresivnější choreografy v SSSR. V závěru práce jsem se pokusil vysvětlit, čím je jeho tvorba výjimečná a jaký význam má Valentin Jelizarjev pro běloruský balet.

V SSSR a pak v Bělorusku bylo vydáno několik knih a natočeno několik dokumentárních filmů o Valentinu Jelizarjevovi a jeho tvorbě. Velké množství informací mi poskytla známá běloruská choreoložka a taneční kritička prof. Julie Čurková. Mou výhodou bylo to, že jsem všechny balety viděl naživo, v podání různých obsazení. Tyto prameny a komentáře lidí, které s ním spolupracovali (Viktor Sarkisjan, Olga Lapová, Ludmila Těrentjevová, Vladimír Ivanov), mi velice pomohly napsat co nejkompletnější a nejobjektivnější práci o tvorbě a umělecké cestě Valentina Jelizarjeva. Jediné, co mi překáželo ve snaze co nejlépe popsat

¹ Rozhovor s Valentinem Jelizarjevem. Minsk, 28. 07. 2015

vizuální umění, kterým se Valentin Jelizarjev zabýval, byla moje nedokonalá znalost českého jazyka.

Jsem velice rád, že jsem měl tuto možnost napsat něco o člověku, který vytvořil z běloruského baletu jeden z nejuznávanějších souborů v SSSR. Mám tu čest znát Valentina Jelizarjeva osobně. Mnohokrát jsem se s ním setkal, naposledy v červenci 2015, kdy mi poskytl rozhovor a odpověděl na moje otázky, které vyvstaly při přípravě této práce. Pro mě osobně je Valentin Jelizarjev stěžejní postavou běloruského baletu.

2. Počátky baletu Národního divadla Běloruska

Národní divadlo Běloruska (celý název Národní akademické Velké divadlo opery a baletu Republiky Bělorusko) vzniklo v roce 1933 na základě běloruského studia opery a baletu tehdy jako Státní divadlo opery a baletu. Slavnostní otevření proběhlo 25. května 1933 operou Carmen. Divadlo nemělo vlastní budovu, představení se odehrávala na jevišti Běloruského činoherního divadla. Prvním baletem, který vznikl v NDB, byl Rudý mák (1933) na hudbu Reinholda Glièra v choreografii Lva Krmarevskeho². V 1934 byla zahájena výstavba budovy NDB podle návrhu architekta Iosifa Langbarda (Josef Langbard). Stavba trvala 5 let. V roce 1937 byl projekt přepracován tak, aby byly sníženy náklady. 10. března 1939 byla otevřena nová budova divadla premiérou opery běloruského skladatele Jevgenije Tikockeho, Michas' Podhorny. Prvním baletním představením, které vzniklo v novém divadle, byla Bachčisarajská fontána Borise Asafjeva v choreografii Kasjana Golejzovského³. Tímto baletem byla zahájena sezóna 1939/1940. Jedním z hlavních cílů divadla bylo formování národního repertoáru. Toto období a hlavně rok 1939 bylo velice úspěšné pro běloruskou kulturu. V tomto roce byly uvedeny další národní opery U puščach Palessja (У пушчах Палесся) Anatolije Bogatyreva⁴, Kytka štěstí Alekseje Turenkova.⁵

² Sovětský choreograf a pedagog, stál u počátku baletu Národního divadla Běloruska. Viz: Лев Крамаревский. *Kino-teatr.ru* [online]. 2006 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/m/sov/417381/bio>

³ Sovětský choreograf a pedagog. Viz: Голейзовский, Касьян Ярославич. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%9A%D0%B0%D1%81%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87>

⁴ Běloruský hudební skladatel, národní umělec Běloruské SSR. Viz: Anatoly Bogatyrev. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Anatoly_Bogatyrev

⁵ Běloruský hudební skladatel. Viz: Аляксей Яўлампавіч Туранкоў. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z:

<https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%B9%D0%AF%D1%9E%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%87%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%9E>

Důležitou kulturní událostí byla premiéra prvního běloruského baletu Slavík⁶ na hudbu Michaila Krošnera⁷, v choreografii Alekseje Jermolajeva a Fjodora Lopuchova. Během druhé světové války od června 1941 do prosince 1944 bylo území Běloruska okupováno německou armádou, provoz divadla byl přerušen. V tomto období budovu divadla využívali jako skladiště. Po válce byl Minsk v ruinách, neporušeno zůstalo jen pár budov, mezi kterými byla budova NDB. Provoz divadla byl obnoven ihned, jak to bylo možné. V následujících letech se v divadle vystřídalo mnoho talentovaných a známých choreografů, například Vasilij Vajnonen, Konstantin Muller, Aleksej Andrejev, Atar Dadiškiliani. Na začátku 70. let došlo v baletu Národního divadla ke krizi spojené s vedením baletu. Po několika střídáních a změnách ve vedení byl v roce 1971 hlavním choreografem⁸(главный балетмейстер) zvolen Aleksej Andrejev⁹, který už byl z této pozice odvolán několik let předtím. Soubor baletu s ním však odmítl pracovat a tím pádem Ministerstvo kultury Běloruska muselo hledat nového choreografa pro balet. Vhodného člověka na tuto pozici však v Bělorusku nenašli.

⁶ První běloruský balet, choreografie Alekseje Jermolajeva a Fjodora Lopuchova na hudbu Michaila Krošnera. Autory libreta Jurij Slonimskij a Aleksej Jermolajev podle pověstí běloruského spisovatele Zmitroka Bjaduli Slavík. Představení má čtyři jednání, které vypráví o lásce Symona do krásky Zosi. V tomto baletu se nachází velké množství běloruských lidových tanců. Viz: Салавей, балет. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B9,%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%82>

⁷ Běloruský hudební skladatel

⁸ V té době v Běloruském Národním divadle existovala funkce hlavní choreograf

⁹ Sovětský tanečník, choreograf a pedagog. Hlavní choreograf Běloruského Národního divadla 1960-1964 a 1971-1973. Viz: Андреев, Алексей Леонидович. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B5%D0%B2,%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%B9%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>

3. Nástup Valentina Jelizarjeva

V roce 1970 obsadil na celostátní choreografické soutěži v Moskvě druhé místo student leningradské Konzervatoře Rimského-Korsakova Valentin Jelizarjev. Na soutěži byl ministr kultury Běloruska Jurij Michnevič, který si mladého choreografa všiml. Shodou okolností v době, kdy v divadle v Minsku vypukla krize, Valentin Jelizarjev končil studium na leningradské konzervatoři. Ministerstvo kultury Běloruska v čele s Jurijem Michnevičem kontaktovalo mladého choreografa. Na zájezdě běloruského baletu v Kijevě, Valentin Jelizarjev dostal nabídku prohlédnout si soubor a zároveň se stát hlavním choreografem baletu. Tuto nabídku Valentin Jelizarjev přijal. V době, kdy Bělorusko bylo součástí SSSR, existovalo pravidlo, že člověk, který dostal státem financované vysokoškolské vzdělání, se musí státu odplatit tím, že bude tři roky pracovat na tom místě, kam jej určí. Ministerstvo kultury Běloruska poslalo žádost, aby Valentina Jelizarjeva poslali pracovat do Minsku. Tak se stal Valentin Jelizarjev v roce 1973 hlavním choreografem Národního divadla Běloruska.

Valentin Nikolajevič Jelizarjev se narodil 30. 10. 1947 v Baku (Ázerbájdžán). V dětství se projevil jako nadané dítě. Měl zájem o umělecké kroužky, zvláště o taneční. Byl přijat na Bakinské baletní učiliště. Po čtyřech letech studia se rodiče rozhodli odvézt Valentina do Leningradu, aby mohl pokračovat ve studiu na Akademickém baletním učilišti Agrippiny Vaganovové. Během studia v Leningradě si jeho učitelka historických tanců Marina Borisovna Strachovová všimla jeho zájmu o choreografii a nabídla mu pracovat s mladšími žáky. Po ukončení studia na baletním učilišti v roce 1967 se Valentin Jelizarjev dozvěděl, že Igor Dmitrijevič Belski¹⁰ poprvé přijímá studenty do choreografického oddělení leningradské Konzervatoře Rimského-Korsakova. Valentin Jelizarjev se rozhodl dostat se na konzervatoř, aby u něho mohl studovat. To se mu podařilo. Po skončení studia v roce 1973 Valentin Jelizarjev přijal nabídku z Minsku. Podle jeho slov ho město Minsk v porovnání s Leningradem nezaujalo. Něco jiného bylo divadlo, které ho ohromilo. Ve věku 26 let se Jelizarjev stal nejmladším hlavním choreografem v celém SSSR. Po nástupu do funkce vsadil na mladé perspektivní

¹⁰ Sovětský tanečník, choreograf a pedagog. Národní umělec Ruska. Viz: Бельский, Игорь Дмитриевич. *Академик* [online]. 2014 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/9753/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9

tanečníky, kteří přijali jeho novátorský styl. V té době soubor potřeboval reorganizaci, zbavit se alkoholiků a lidí, kteří už byli v důchodovém věku. Valentin Jelizarjev v rozhovoru pro běloruskou televizi řekl, že práce na "očistění" souboru mu sebrala hodně sil.¹¹ Jeho příchod do běloruského divadla se považuje za začátek nové éry běloruského baletu¹².

¹¹ Valentin Jelizarjev v rozhovoru pro dokumentární kroniku režiséra Viktora Ševeleviča "Valentin Jelizarjev - zrcadlo času" (Minsk, "BelVideoCenter" 2003). Dostupný online <https://www.youtube.com/watch?v=mjRwKLFrikI>

¹² ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7, s. 18 ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Польша 1999, ISBN 985-07-0368-7, s. 145.

4. Choreografická tvorba Valentina Jelizarjeva

4.1 Carmen-suita (1974)

První balet, který Valentin Jelizariev postavil v Minsku, byla Carmen-suita na hudbu Georgese Bizeta ve zpracování Rodiona Ščedrina. Premiéra proběhla 30 března 1974. Podle ohlasů v dobovém tisku měl balet obrovský úspěch¹³. Žádná předchozí premiéra v Bělorusku nepřipoutala tolik pozornosti diváků a kritiků¹⁴. Nový hlavní choreograf spolu s běloruským baletem udělal velký krok kupředu. Valentin Jelizarjev získal pověst velmi odvážného choreografa, pro kterého neexistují žádné autority¹⁵.

Světová premiéra baletu Carmen-suite v choreografii Alberta Alonsa se odehrála ve Velkém divadle v Moskvě v roce 1967, roli Carmen ztvárnila Maja Plisecká. Baletní veřejnost samozřejmě porovnávala oba balety. Běloruská Carmen je originální dílo, které kromě hudby, nemá nic společného s baletem Alberta Alonsa. Autoři baletu v Bělorusku použili jako základ básnický cyklus Alexandra Bloka Carmen. Jelizariev napsal vlastní libreto, zbavil se vedlejších (druhořadých) postav, soustředil se především na vnitřní prožitky a drama Carmen.

"Již několik let mne fascinuje hudba Carmen-suity. Jakmile jsem se položil do hlubšího poznávání partitury, můj obdiv k tomuto dílu se proměnil v lásku. Čas nezastavil novelu Prospera Mérimée, a ani hudbu G. Bizeta. Otevírá nové rysy obrazu Carmen. Současník nalezne problémy a myšlenky, které jsou mu blízké."¹⁶

Valentin Jelizarjev.

Pro běloruský balet choreograf přinesl nový choreografický styl, ne však všichni tanečníci tento styl přijali. Úspěch Carmen upevnil pozici Jelizarjeva v divadle.

¹³ TURINA, Tatjana. От образа - к общению. *Нёман*. 1979, (3), 177-183.

¹⁴ MUSHINSKAIIJA, Taťjana. *Valentin Elizar' ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1, s. 19

¹⁵ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-07-0368-7, s. 112 - 113

¹⁶ Viz: Кармен-сюита. *Bolshoibelarus.by*[online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://bolshoibelarus.by/balet-2565>

Kolem něj se formovala skupina tanečníků, kteří byli schopni splnit nároky choreografa. Později tato skupina mladých umělců tančila všechny hlavní role v jeho baletech. Důležitou roli měl scénograf a spoluautor baletu Jevgenij Lysik. V Carmen-suite, diváci mohli vidět náznaky propojení tance a scénografie. Syntéza několika druhů umění se stala základem tvorby Valentina Jelizarjeva. Hlavním překvapením baletu byly kostýmy. Sbor měl různobarevné kostýmy, které představovaly barvy života, kolem hlavních postav. Kostýmy Carmen a Joseho naopak překvapily šedou barvou. Postavy se tím hned oddělovaly od barevného davu. Tímto způsobem Jevgenij Lysik zdůraznil ideu choreografa zaměřit pozornost na vnitřní svět hlavních postav. Torero (Escamilio) má v jejich pojetí bílý kostým, symbolizuje ideálního muže. Obtížná taneční technika ukazuje, že se mu nikdo nedokáže vyrovnat. Valentinu Jelizarjevovi se podařilo ukázat, jak Carmen proměnila Joseho z hrubého vojáka v zamilovaného mladíka. Ale pro ni je jeho láska svazující. Odlišnost charakterů hlavních postav nevyhnutelně vede k tragédii, ke smrti.

4.2 Stvoření světa (1976)

Stvoření světa je první celovečerní představení Valentina Jelizarjeva na jevišti Národního divadla Běloruska. Představení je výsledkem spolupráce choreografa Valentina Jelizarjeva a scénografa Jevgenija Lysika. Rád bych zdůraznil, že je balet výsledkem společné práce. V představení scénografie a choreografie jsou natolik spojeny, že nemohou existovat odděleně. Náznaky syntézy, které jsem viděl v předchozím baletu Carmen, ve Stvoření světa mají mnohem výraznější podobu. Rozsáhlá inscenace odpovídá biblické velikosti. Nejedná se pouze o počet tanečníků na jevišti, ale také o atmosféru a to, jak autor vidí osud celého lidstva. Představení se odehrává v nadčasovém prostoru, ale diváci můžou cítit spojení se současným světem. Téma a otázky, které zdůraznili tvůrci, jsou aktuální i v dnešní době. Důležitým komponentem představení, na který nesmím zapomenout, je hudba Andreja Petrova. Společně s choreografií a scénografií, hudba vytvářela hudebně-výtvarně-choreografickou partituru. V baletech Valentina Jelizarjeva se různé druhy umění doplňují navzájem. Pro mne tak v tomto spojení tanec, hudba a scénografie nabývají nových rozměrů. Andrej

Petrov o svém díle říká: *"Snažil jsem se udržet rovnováhu mezi lehkou a vážnou, veselou a smutnou hudbou. Dříve choreografové, kteří stavěli Stvoření, zdůrazňovali veselé části a naopak škrtili smutné. První, kdo zdůraznil vážnost a dramatickост tématu, byl Valentin Jelizarjev."*¹⁷

Na oficiálních stránkách NDB je stálo uvedeno, že balet byl postaven podle libreta Natalie Kasatkinové a Vladimíra Vasiljova, které upravili Valentin Jelizarjev a Jevgenij Lysik. Kasatkinová a Vasiljov stavěli balet podle kreseb Jeana Effela z cyklu Stvoření světa. Balet byl humoristický a lehce srozumitelný. Balet postavený Valentinem Jelizarjevem a Jevgenijem Lysikem v Bělorusku sledoval děj jejich inscenace, ale zároveň byl vážný a nesl hluboké poselství pro diváka. Především autoři odmítli kresby Jeana Effela, odstranili humor spojený s postavami z ráje a pekla. Očistili děj od scén, které považovali za nepodstatné. Všechno, co se odehrávalo na jevišti, posouvalo představení kupředu a postavy se rozvíjely. Valentin Jelizarjev vyměnil postavu lidového čerta za Ďábla, jako protivníka Boha. Na začátku je Ďábel trochu vtipný a ironický, ale v průběhu baletu se z něj stává symbol rozpadu a smrti. Adam nejprve odchází od Boha, potom od Ďábla. V baletu Valentina Jelizarjeva Adam je člověk, který tvoří sebe a svůj osud¹⁸. Cesta, kterou vybírá Adam je plná utrpení, zlo s kterým se setkává, má mnoho tváří. Adam a Eva symbolizují celé lidstvo, které jen cestou peklem může dosáhnout harmonie a míru. Toto představení připomíná divákům nejen události, které otřásli svět, ale také varují před jejich opakováním. Není třeba tento svět ničit, abychom až potom pochopili, jak byl nádherný. Choreograf použil různorodý pohybový jazyk, spojil současnou a klasickou taneční techniku. Před Valentinem Jelizarjevem v Bělorusku takovou syntézu téměř nikdo nepoužíval. Původní libreto Natalie Kasatkinové a Vladimíra Vasiljova bylo přepracováno netradičním způsobem, místo popisu příběhu nabízí divákovi program.

¹⁷ Andrej Petrov v rozhovoru pro dokumentární kroniku režiséra Viktora Ševeleviča "Valentin Jelizarjev - zrcadlo času" (Minsk, "BelVideoCenter" 2003). Dostupný online <https://www.youtube.com/watch?v=mjRwKLFrikI>

¹⁸ Program baletu Stvoření světa. Viz: [Http://bolshoibelarus.by/balet-1617](http://bolshoibelarus.by/balet-1617) [online]. [cit. 2016-04-14].

*První jednání: Chaos, Ráj, Ďábel, Bůh, Adam, Souboj za Adama, Eva. Druhé jednání: Děťství, Peklo, Lásky, Lid, Běh času, Pláč Evy, Znovuzrození.*¹⁹

Takový způsob výpravy pomohl se zbavit bezdějových tanců a pantomimy, která vysvětlovala děj. V dobovém tisku velkou pochvalu od kritiků získali tanečníci, kteří dokázali pomocí tance vyjádřit vážné myšlenky. O úspěchu představení svědčí například to, že patří mezi nejnavštěvovanější²⁰. Téměř čtyřicet let *Stvoření světa* součástí repertoáru NDB.

Zajímavé je, že před začátkem práce na baletu Valentin Jelizarjev byl pozván na Ministerstvo kultury, kde byl upozorněn, že téma pro nový balet není ideologicky vhodné. Připomínka ministra byla spojená s tím, že komunistický režim odmítal existenci Boha a jakékoliv náboženství bylo zakázáno. V rozhovoru se mnou Valentin Jelizarjev tuto situaci okomentoval takto: *"Po premiéře, která měla velký úspěch, jsem pochopil, že je to vítězství. A vítěze nikdo nesoudí."*²¹

4.3 Till Eulenspiegel (1978)

Valentin Jelizarjev postavil svůj první balet *Till Eulenspiegel* na hudbu běloruského skladatele Jevgenija Glebova v Leningradu (Petrohrad), v Kirovově divadle (dnešní Mariinské divadlo) a to v roce 1977. Představení vyvolalo veliký skandál.²² Před každou premiérou zasedala umělecká rada složená z významných umělců, která hodnotila představení a rozhodovala o jeho osudu. V Leningradu tato umělecká rada naprosto odsoudila představení *Till Eulenspiegel* i s jeho autory. Na choreografa padlo obvinění, že se snaží zbourat základy klasického tance a interpretovaná postava Tilla neodpovídala sovětským ideálům. Stejně jako v předchozích baletech výtvarníkem byl Jevgenij Lysik, kterého obvinili z vytvoření surrealistických dekorací. Umělecký směr surrealismus byl v SSSR odmítán, protože neodpovídal sovětským představám o umění. Podobné obvinění padlo i na autora hudby, kterému vyčítali hudební avantgardismus. Pravdou bylo, že hudba na tehdejší dobu zněla nezvykle moderně. Kvůli skandálu kolem

¹⁹ Program baletu *Stvoření světa*. Viz: [Http://bolshoibelarus.by/balet-1617](http://bolshoibelarus.by/balet-1617) [online]. [cit. 2016-04-14].

²⁰ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-07-0368-7, s. 120

²¹ Rozhovor s Valentinem Jelizarjevem. Minsk, 28. 07. 2015

²² ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Польша 1999, ISBN 985-07-0368-7, s. 121 - 122

připravované premiéry musela umělecká rada zasednout podruhé. Požádala autory o zrušení "vulgárních" částí z představení. Na tuto žádost Valentin Jelizarjev řekl: "Všechno, co jsem chtěl říct, jsem řekl v tomto představení. Bohužel jste mně nepochopili."²³ Po premiéře byl balet stažen z repertoáru Kirovova divadla.

V roce 1974 v NDB na hudbu Jevgenija Glebova byl postaven balet Till Eulenspiegel, choreografem se stal Atara Dadiskiliani. Představení nemělo divácký úspěch a za pár let bylo staženo z repertoáru.

V roce 1978 se v Minsku uskutečnila premiéra nové verze baletu Till Eulenspiegel. Autorem hudby byl opět Jevgenij Glebov, choreografem se stal Valentin Jelizarjev, scénu a kostýmy vytvořil Jevgenij Lysik. Pro Leningrad toto představení bylo příliš novátorské. Zato běloruské publikum a kritici, kteří měli možnost vidět předchozí balety Valentina Jelizarjeva, už nebyli tak konzervativní. Autoři pokračovali v rozvíjení idejí, které jim přinesli úspěch v předchozích dílech. Představení přinášelo hudebně-výtvarnou-choreografickou syntézu. Podle mého názoru všechny komponenty perfektně zapadly do sebe. Dekorace byly velkolepé, proměny originální a dynamické. Jeviště představovalo gigantickou loď, ve které se uprostřed nacházelo kormidlo, pozdější místo popravky. Celá loď symbolizovala stát, a ten kdo stál u kormidla, vládl. Zajímavě vypadaly i kostýmy. Stejně jako dekorace a hudba, kostýmy neupřesňovaly dobu, ve které se děj odehrával. Podle mého názoru tímto způsobem autoři přiblížili příběh divákovi a zdůraznili jeho univerzálnost. Till v baletu neměl tradiční povahu hrdiny. Jeho role není tak patetická, jako jiné hrdinské role (např. Spartakus). Na jevišti diváci mohli vidět normálního živého mladíka a ne jen pouhou sochu.

Hlavní postavy baletu byli: *Till – duch Vlámka, Král Phillip – pavouk Vlámka, Velký Inkvizitor – krutost Vlámka, Rybář – hanba, ostuda Vlámka.*²⁴

Balet začínal narozením Krále Filipa. Byla to scéna plná utrpení. Na jevišti se objevilo něco ošklivého a škaredého, něco co připomínalo příšeru z filmu „Vetřelec“²⁵. Velký Inkvizitor pomáhal postavit se na nohy zrůdění, která okamžitě utíkala ke kormidlu. Velký Inkvizitor ho pronásledoval. Pavouk a krutost Vlámka

²³ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Полымя 1999, ISBN 985-07-0368-7, s. 122

²⁴ ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7, s. 83

²⁵ Film Ridleyho Scotta, viz. [https://cs.wikipedia.org/wiki/Vet%C5%99elec_\(film\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Vet%C5%99elec_(film))

se spojili dohromady. Představení bylo velice dynamické a děj se rychle rozvíjel. Dále následuje narození Tilla. V baletu není postava Klaasa – otce Tilla. Tilla vytvořil národ, on symbolizoval ducha Vlamska. Všechno dobré, co má národ v sobě bylo soustředěno v jeho osobě. Autoři tím chtěli říct, že v každém utlačovaném národě se nevyhnutelně narodí jeho Till. Na začátku baletu Valentin Jelizarjev viděl Tilla jako mladého divocha, bojovníka z něj udělal až okolní svět.²⁶ Vývoj a originalita hlavního hrdiny dělá inscenaci výjimečnou. V SSSR jednou z úloh umění byla výchova. Takové postavy, jako Till, musely být ideální a sloužit jako příklad pro ostatní. Jedním z důvodů, proč představení v Leningradu bylo staženo z repertoáru, byla nejednoznačnost postavy Tilla. Téměř po čtyřiceti letech bylo jasné, že se členové umělecké rady mýlili. V baletu byly výborně propracované všechny postavy, Nele – láska Vlamska, byla svým charakterem opakem Tilla. Mezi nimi vznikla veliká láska, která překonala veškeré zlo. Byl to podobný příběh jako Adamovi a Evě ve Stvoření světa. Další důležitou postavou baletu byl Rybář, který zradil národ. Hanba se spojila s pavoukem a krutostí v jeden celek. Na jevišti se zrodilo zlo, záludný a krutý pavouk, který má absolutní moc. Jeho cílem bylo zničit Tilla. V nerovném boji Till-člověk zemře, oproti duchu Vlamska, který je nesmrtelný. Na závěr představení národ zrodí nového Tilla. Autoři tím chtěli říct, že zlo v jakékoliv podobě nedokáže zničit dobro. V roce 1979 představení Till Eulenspiegel dostalo ocenění na celostátní soutěži.²⁷ Podle mého osobního názoru je tento balet jedním z nejlepších děl Valentina Jelizarjeva.

²⁶ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Полюмя 1999, ISBN 985-07-0368-7, s. 122 - 123

²⁷ ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7, s. 221

4.4 Spartakus (1980)

"Vytvořil jsem tento balet, jako monumentální příběh o velké lavině antického povstání otroků obhajujících svobodu vlastní osobnosti."²⁸

Aram Chačaturjan

Spartakus je jeden z nejpoblíbenějších a nejznámějších baletů vytvořených v SSSR. Téma vzpoury otroků bránících své vlastní životy bylo hodně populární ve druhé polovině 20. století. Příběh otroka-gladiátora se dočkal mnohých zpracování a to nejen v baletních produkcích, ale také v podobě knih, filmů či seriálů. Pravděpodobně nejznámějším zpracováním je film Stanleyho Kubricka Spartakus z roku 1960 s Kirkem Douglasem v hlavní roli, který byl natočen podle stejnojmenného románu Howarda Fasta z roku 1951. V roce 1961 byl film oceněn cenou Zlatý glóbus v kategorii Nejlepší film (drama) a následně na předávání cen Oskarů obdržel čtyři ceny z celkových šesti nominací.

Zajímavostí je, že baletní zpracování předcházelo premiéře slavného filmu. Aram Chačaturjan dokončil partituru v roce 1954.²⁹ Pro uvedení tohoto představení bylo vybráno Kirovovo divadlo v Petrohradě. Originální libreto bylo napsáno Nikolajem Volkovem. Vytvořením choreografie byl pověřen jeden z nejvýznamnějších sovětských choreografů poloviny 20. století Leonid Jakobson. Premiéra proběhla 27 prosince 1956. Pro Kirovovo divadlo bylo jeho zpracování díky své velkoleposti jedním z nejvýznamnějších děl 20. století a i po několika obnoveních, z nichž poslední mělo premiéru v roce 2010, je Spartakus stále součástí repertoáru Mariinského divadla.³⁰ Petrohradská inscenace se stala předlohou pro uvedení stejnojmenného baletu v Minsku v choreografii Atara Dadiskilianiho v roce 1964. Toto představení vydrželo na repertoáru více než deset let. Po nemalém úspěchu baletních i filmových zpracování bylo zřejmé, že se Spartakus stane jedním z nejoblíbenějších titulů divadel po celém světě. Pro

²⁸ Program baletu. Viz: Спартак. *Bolshoibelarus.by* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://bolshoibelarus.by/balet-2506>.

²⁹ Viz: Хачатурян, Арам Ильич. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%BD,%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%98%D0%BB%D1%8C%D0%B8%D1%87>

³⁰ O představení. Viz: Спартак. *МАРИИНСКИЙ ТЕАТР* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://www.mariinsky.ru/playbill/playbill/2016/2/9/2_1900

balet Spartakus je velmi podstatným mezníkem rok 1968, kdy byl v choreografii Jurije Grigoroviče uveden na nejvýznamnějším jevišti SSSR, ve Velkém divadle v Moskvě. Postavu Spartaka ztvárnil sólista Velkého divadla Vladimír Vasiljev, jako Crassus se představil Maris Liepa, pro něhož se tato role stala rolí životní. V pramenech, ve kterých jsem pátral, se vždy hovoří o baletu Spartakus v Grigorivičově choreografii, ve které dobro a zlo svádí rovnocenný souboj, a o legendárních výkonech tanečníků hrajících hlavní postavy, kteří se museli vypořádat s emocionálně i fyzicky náročnými tanečními party. Balet Spartakus dává vyniknout zejména mužským postavám, což je pro tento balet typickým znakem. Představení se setkalo s velkým úspěchem u kritiků i u široké divácké veřejnosti a získalo různá ocenění. Jedná se o jeden z nejlepších Grigorovičových baletů a je jeho nejslavnějším dílem. Tato choreografie rovněž velkou mírou ovlivnila tvorbu ostatních umělců a dodnes je vzorem pro další zpracování. Příkladem může být tuzemská premiéra baletu Spartakus v Moravském divadle v Olomouci, která se konala v roce 2015. Autoři v programu uvedli, že jim za příklad posloužil legendární balet Spartakus v choreografii Jurije Grigoroviče.³¹

V Minsku byl Spartakus v choreografii Atara Dadiskilianiho v polovině 70. let vyřazen z repertoáru. A při pokusu o znovuuvedení tohoto titulu se divadlo potýkalo s nelehkým úkolem. Každá další inscenace Spartaka byla porovnávána s úspěšným Grigorovičovým dílem a bylo tak snadné stát se terčem kritiky. Bylo třeba vytvořit něco originálního a nového a maximálně se oprostít od předešlé verze baletu. Valentin Jelizarjev se ujal přepracování původního libreta Nikolaje Volkova a rozhodl se příběh zbavit některých scén, například výjevu na Via Appia. V příběhu ponechal to, co sám považoval za důležité. Radikální dějovou změnou bylo vyjmutí postavy (kurtizány) Aeginy, jelikož byl toho názoru, že kurtizána nemohla celou událost ovlivnit.³² Povstání bylo již od svého počátku odsouzeno skončit velikou porážkou, hrstka otroků nebo gladiátorů neměla moc překonat celý stát. V poslední scéně baletu Valentina Jelizarjeva se Spartakus a jeho přátelé ocitají v boji o holý život a jejich úsilí se třístí o pomyslnou zeď, za kterou stojí Crassus a posmívá se jejich marnému snažení. Choreograf úmyslně neukazuje bitvu mezi vojsky Crassa a Spartaka. Crassovi vojáci drží v ruku

³¹ Viz: Spartakus. *Moravské divadlo Olomouc* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.moravskedivadlo.cz/balet/repertoar/spartakus/?s=detail>

³² Viz: ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Польша 1999, ISBN 985-07-0368-7 s.127-129

standarty římského impéria, z nichž každá znázorňuje mohutný válečný stroj. Spartak v boji proti svému nepříteli zemřel. V závěru baletu se však ještě naposledy zjevuje spolu se svým vojskem a choreograf tak divákům sděluje, že Spartakovo jméno bude žít jako symbol boje za svobodu a spravedlnost i nadále. Jako v předchozích dílech Valentina Jelizarjeva i ve Spartakovi je patrné důmyslné propojení hudby, choreografie a scénografie. Výtvarníkem baletu byl Jevgenij Lysik, který svou autentickou scénografií ponořil diváka do světa antického Říma.³³ Obrovskou roli v představení hraje světlo, které v klíčových momentech podtrhuje pohyby tanečníků. Například ve scéně modlitby otroků světlo vyzdvihuje originalitu tance rukou.

Spartakus je první představení Valentina Jelizarjeva, které má tři jednání.³⁴ Dle mého názoru se autorům tohoto nového zpracování podařilo vytvořit originální, dynamické představení s ukázkovými scénami. Líbilo se mi, že autorovy úpravy v baletu ubraly na heroickém patosu, kterého bývá v jiných verzích tohoto baletu přespříliš. A vztah mezi Frygií a Spartakem se stal pro diváky srozumitelnějším. Jelizarjevova verze Spartaka je dodnes na repertoáru Minského divadla, stejně jako Spartakus Jurije Grigoroviče, kterého stále hrají ve Velkém divadle v Moskvě a obnovená inscenace baletu Leonida Jakobsona v Petrohradě. Každé z představení je odlišné a divák má možnost vidět a porovnávat představení naživo.

4.5.1 Louskáček (1982)

Podle mého názoru je Louskáček jedna z nejznámějších vánočních pohádek na celém světě. Hudbu pro tento balet napsal Petr Iljič Čajkovskij v roce 1892. Možná právě díky Čajkovského hudbě Louskáček žije dodnes. Za více než sto let se hudba baletu stala jedním ze symbolů Vánoc. V prosinci ji můžeme slyšet

³³ Viz: ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Польша 1999, ISBN 985-07-0368-7 s.127-129

³⁴ V době příprav původní premiéry v Mariinském divadle došlo ke sporu mezi choreografem Leonidem Jakobsonem a skladatelem Aramem Chačaturjanem, který napsal hudbu pro čtyři jednání a devět obrazů. Leonid Jakobson dle svého uvážení udělal škrtů v partituře a zkrátil tak představení na tři jednání, což zapříčinilo konflikt mezi oběma umělci. V dnešní době je balet Spartakus běžně uváděn ve dvou jednáních.

Viz: Спартак. *МАРИИНСКИЙ ТЕАТР* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: http://www.mariinsky.ru/playbill/playbill/2016/2/9/2_1900

téměř všude. Skoro ve všech divadlech světa, v nákupních centrech, televizi i kinech. Popularita pohádky a kvalita hudby dělá tento balet téměř nesmrtelným. Choreografové se rok co rok snaží nově zpracovat tento příběh. Pro příklad se nemusíme ani dívat do zahraničí, stačí se podívat na dvě největší domácí scény v České republice. V Brně se v sezoně 2014/2015 odehrála premiéra baletu Louskáček od kanadského choreografa Fernanda Naulta. Předchozí verze tohoto baletu zde byla uvedena ruským choreografem Vasilijem Medvěděvem. V následující sezoně se v Praze změnila verze maďarského choreografa Youriho Vamose ve verzi českou, a to od tamního šéfa baletu Petra Zusky. Verze, které byly dříve nastudovány, se hrály přes deset let.

Při studiu materiálů, které se týkaly baletu na repertoáru v Bělorusku, jsem zjistil zajímavý detail. Premiéra tohoto baletu na hudbu Petra Iljiča Čajkovského v Minsku, byla poprvé uvedena v roce 1956, kdy choreografem byl Konstantin Muller.³⁵ Choreograf použil jako základ pro svou inscenaci balety Lva Ivanova a Vasilieva Vajnonena, kdy některé scény domyslel sám.³⁶ Vím jistě, že v roce 1964 již balet na repertoáru nebyl,³⁷ avšak jak dlouho vydržel na repertoáru divadla nevím, nenašel jsem žádný záznam. Až do roku 1982 NDB nehrálo představení Louskáček. Po osmnácti letech bylo na čase to změnit.

Valentin Jelizarjev potřeboval změnu, chtěl odstoupit od dramatických baletů a soustředit se na jiná témata.³⁸ Louskáček, pohádka, kterou milují děti i dospělí, byla podle mého názoru správnou volbou. Autor několikrát v rozhovorech pro novináře říkal, že druhé jednání viděl ve snu.³⁹ Naštěstí po probuzení si stačil vše zapsat, a proto se jeho sen stal základem pro budoucí balet. Stejně jako v jeho předchozích dílech dekorace vytvořil Jevgenij Lysik. Výtvarník, který zprvu tvořil scénografie pro velké dramatické balety (např. Stvoření, Till, Spartakus) a poté

³⁵ Sovětský tanečník, choreograf a pedagog. Viz: Муллер, Константин Александрович. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z:

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D1%80,%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD_%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

³⁶ ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7, s. 36 - 42

³⁷ Rozhovor s Ludmilou Těrentjevou (bývalá sólistka NDB). Minsk, 03. 08. 2015

³⁸ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-07-0368-7, s. 129

³⁹ V rozhovoru pro televizní pořad Jeleny Damijevoj režiséra Jvgenija Korčinského "Под грифом "Известные". Brest, 2013.

dokázal vytvořit svět dětského snu. Kostýmy pro představení pomohla navrhnout jeho manželka, Oksana Zinčenko. Vytvořila nádherné kostýmy, které byly ozdobou představení.⁴⁰ Dokonce ona sama musela některé kostýmy nazdobit ručně.

Po tomto představení mi zůstala v paměti scéna z druhého jednání, ve které Jevgenij Lysik vytvořil efekt perspektivy. Diváci zde mohli vidět sál pohádkového zámku, který vypadal nekonečně hluboký a na jehož konci se nacházel vánoční stromeček. Na předním plánu barevného obrazu stály národy, Máša⁴¹ (Klára), Princ a Drosselmeier.

V příběhu Ernesta Hoffmanna se Klára ocitne v království cukrovinek. V díle Valentina Jelizarjeva a jeho tvůrčího týmu je království křišťálové, barevné a velice křehké.

Jednou z hlavních postav je Drosselmeier, strýček Máši, který zároveň plní roli učitele. Jeho koníčkem je výroba hraček, ale ve snu ho Máša vidí jako Myšího krále. V baletu není tradiční vánoční večírek, představení začíná v Drosselmaierově dílně, kam přichází Máša. Drosselmeier jí ukazuje všechny hračky, avšak Mášu nejvíce zajímá Louskáček. Podobně jako v předchozích baletech Valentin Jelizarjev upravil původní libreto Maria Petipy a zbavil se podle jeho názoru méně důležitých scén. Dále v tomto představení nenajdeme postavy France a obyčejné hosty. Všechny postavy, kromě Máši a Drosselmeiera, jsou pouhými panenkami nebo postavami ze snu. Z Louskáčka se stane princ, který odvede Mášu do pohádkového království, ve kterém tančí svatební pas de deux. Drosselmeier má zároveň roli režiséra, který propojuje všechny postavy mezi sebou. Sen, který vidí Máša a především finální pas de deux, jsem spíše bral jako prolog velkého lidského osudu. Když jsem se díval na představení, tak jsem chápal, že bezstarostné dětství skončilo (všechno má svůj konec), ale něco uvnitř se chtělo se vrátit zpátky, znovu začít věřit na zázraky. Pro choreografa bylo velice důležité vytvořit správnou atmosféru, která by mohla diváka vtáhnout

⁴⁰ MUSHINSKAIIJA, Tat'jana. *Valentin Elizar'ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1, s. 55 - 56

⁴¹ V rusky mluvících zemích se hlavní ženská postava jmenuje Máša, v ostatních zemích je to Klára. V Rusku se také dříve hlavní postava jmenovala Klára, ale v době první světové války toto jméno znělo nepatrioticky a bylo rozhodnuto jej vyměnit na Mášu. Jméno bratra Máši, France, který měl v baletu špatný charakter, bylo rozhodnuto neměnit. Tato tradice zůstala dodnes.

do světa pohádky. Podle mého názoru se mu to podařilo. V Bělorusku bylo z představení cítit kouzlo Vánoc a dobro spojené s nimi.

Jevgenij Lysik opět vytvořil překrásné dekorace, avšak ne všechno bylo podle jeho představ. Problém byl v tom, že některé potřebné materiály nebylo možné v Bělorusku najít. Pro příklad mohu uvést situaci, která vznikla s baletizolem. Takový materiál jako baletizol byl v 80. letech 20. století v SSSR velmi vzácné zboží. V té době se většinou tančilo jen na nataženém plátně nebo na dřevěné podlaze. Jevgenij Lysik chtěl pro tento balet udělat na jevišti efekt ledu, ve kterém se měly odrážet dekorace. Pro dosažení tohoto efektu scénograf objednal světlý lesklý baletizol, ale nic podobného se v celém SSSR nepodařilo sehnat. Do divadla přišel balík z námořnictva, ve kterém byl baletizol, ale šedé barvy. Samozřejmě tento materiál neodpovídal požadavkům scénografa, ale najít něco jiného v ten moment, aby to odpovídalo představám, se nepodařilo. Premiéra se tedy odehrála na šedém baletizolu.⁴²

4.5.2 Jevgenij Lysik (17.09.1930–04.05.1991)

Louskáček byla poslední společná práce Valentina Jelizarjeva a Jevgenija Lysika. Tento umělecký tandem vytvořil pro běloruské divadlo čtyři celovečerní a jeden jednoaktový balet. Jejich spolupráce byla naprosto úžasná. Milovníci baletu měli štěstí vidět jejich výsledky. Scénografie, kterou vytvářel Jevgenij Lysik pro balety, byla něco více než obyčejné kulisy. Dekorace společně s hudbou a choreografií utvářely uchvacující představení. Konečné výsledky přesahovaly standardní představy o baletu a o tom, jak má vypadat tento druh umění. Scénografie Jevgenija Lysika nebyla statická. Měla schopnost komentovat děj, posouvat dějovou linii, předvídat a vytvářet správnou emocionální náladu. Nic podobného před Valentinem Jelizarjevym a Jevgenijem Lysikem v Bělorusku nebylo, těžko můžeme najít i něco podobného v celém SSSR. Důležitým faktorem pro úspěšnou spolupráci bylo vzájemné porozumění obou umělců. Jevgenij Lysik byl dokonce

⁴² Rozhovor s Vladimírem Ivanovem (bývalý sólista baletu NDB). Minsk, 20. 07. 2015

spoluautorem libreta pro balet Stvoření světa. Podle kritiků dekorace, právě pro tento balet, patřily mezi jeho nejlepší díla.⁴³

V dnešní době podobnou scénografii dělají pomocí projekce a speciálních světel. V polovině 70. let v Bělorusku podobné technologie neexistovaly. Scénograf se svými asistenty ručně malovat obrovská plátna. Možná proto, že neměli dnešní technologii, dokázali projevit daleko více fantazie při vytváření dekorací. Jak psala dobová kritika, která poprvé viděla podobné propojení tance a scénografie, dekorace přitahovaly příliš mnoho pozornosti a diváci se nemohli soustředit na choreografii.⁴⁴ Já s tímto tvrzením zcela nesouhlasím, jelikož podle mého názoru právě propojení několika druhů umění dělá tato představení výjimečnými.

Jevgenij Lysik se narodil na Ukrajině, poblíž Lvove. Umělecké vzdělání nabyt v tamějším Výtvarném institutu (Lvovská Národní Akademie umění). Pracoval jako scénograf pro Lvovské divadlo opery a baletu. Na repertoáru divadla dodnes zůstaly balety, pro které scénograf vytvořil dekorace. Kromě práce ve Lvově vytvářel scénografie pro velké množství oper a baletů (Don Juan, Legenda o lásce, Chrám Matky Boží v Paříži, Romeo a Julie) na Ukrajině, v Rusku a Polsku. Pracoval jako výtvarník pro hraný film. Dále byl šéfem výpravy Lvovského divadla na Pražském Quadriennale v roce 1971. Dostal velké množství státních vyznamenání, mezi nimi Národní umělec Ukrajinské SSR, Národní vyznamenání Tarasa Ševčenka. Svým působením v Minsku posunul scénografickou vyspělost divadla na celostátní úroveň. Lysikovy dekorace nikdy nebyly zavěšeny tradičním způsobem, on se vždy snažil přinést něco nového. Představení provázely originální výměny dekorací. Například v baletu Till byly dekorace nachystané v zadní části jeviště a potom vyjely zespodu nahoru. V baletu Stvoření světa je nejznámější obraz Jevgenija Lysika, Madony s dítětem. Ten se objevuje takovým způsobem, že do poslední chvíle diváci nemohou vidět celý obraz. Překvapení, které přineslo konečný výsledek, ve mně zrodilo pocit dobra a radosti ze života. V baletech vytvořených ve spolupráci s Valentinem Jelizarjevem dekorace nesou daleko větší význam, než tomu bylo zvykem.

⁴³ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-7-0368-7, s. 171 - 178

⁴⁴ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-07-0368-7, s. 118

4.6 Carmina Burana (1983)

Během své umělecké tvorby Valentin Jelizarjev spojoval různé druhy umění. Snaha o syntézu umění dosáhla svého vrcholu v inscenaci Carmina Burana, uvedené v roce 1983 na jevišti NDB. Pěvecké, hudební, výtvarné a choreografické představení, přesně takto mohu pojmenovat velkolepě působící dílo. Valentin Jelizarjev ve svých prvních baletech předvedl své přednosti při výběru témat k představení. Mohu říci, že choreograf měl tragický pohled na svět, ale přitom trval na věčnosti humanistických idejí. Valentin Jelizarjev si vybíral sociálně-filosofické témata a ukazoval současný pohled na ně. Zkoumal náměty z různých historických období a uměl v nich odhalit problémy, které jsou aktuální i v dnešní době.

V 80. letech se Valentin Jelizarjev rozhodl odstoupit od tohoto zaměření - od tragické vášně, dramatického napětí, všeho, čím jsou známé jeho první balety. S výtvarníkem Jevgenijem Lysikem vytvořil pohádkový svět, plný světla a radosti – takový byl balet Louskáček. Následně se obrátil k tématu poezie (básnictví), proměnlivosti osudu a realizoval na běloruské scéně kantátu Carla Orffa, Carmina Burana⁴⁵ (první jevištní inscenace v bývalém SSSR). Dílo má několik tematických okruhů (nestálost štěstí a bohatství, radost z návratu jara, potěšení z opilosti alkoholem, láska), ale nemá přesně daný děj. Valentin Jelizarjev napsal vlastní libreto, ve kterém rozdělil představení na tři části: "Jaro zrodí lásku", "Pokušení básníka" a "Triumf lásky". Postava básníka spojila všechny části, prochází skrz situace, ve kterých je vystaven různým pokušením a musí zůstat věrný své lásce. Valentin Jelizarjev se stejně jako v předchozích dílech snažil ukázat důležité lidské hodnoty. Jednou z nich je například láska. Pohybem lidského těla choreograf ukázal vnitřní svět člověka, jeho pocity v momentech rozhodování a boje s pokušením. Autorem kostýmů a dekorací byl výtvarník a scénograf Ernst

⁴⁵ Carl Orff patří mezi nejvýznamnější skladatele 20. století. Je autorem řady známých hudebně-scénických děl (Antigona, Prometheus). Zájem skladatele o středověkou literaturu vedl k napsání skladby Carminy Burany jako první části trilogie. Do které dále patří Catulli Carmina a Trionfo di Afrodite. Carl Orff byl inspirován rukopisem středověkých básní (Codex Buranum), které byly nalezeny v roce 1803 v bavorském klášteře. V rukopisu jsou sebrané verše a písně na různá témata. Především náboženské, satirické, milostné, moralistické, pijácké, které byly napsány v 11. až 13. století. Rukopis byl vytvořen ve 13. století a obsahuje více než 200 textů v různých jazycích. Carl Orff se poprvé setkal s textem v publikaci Johna Simonda "Vino, ženy a písně" z roku 1884, který obsahuje anglické překlady 46 básní z rukopisu. S výběrem potřebných textů Carlu Orffu pomáhal Michael Goffman, který uměl latinský jazyk.

Heidebrecht.⁴⁶ Balet *Carmina Burana* se stal první prací výtvarníka pro NDB. Podle mého názoru po vynikající práci Jevgenija Lysika, během které v běloruském divadle vznikla řada představení, která tvořila základ repertoáru divadla, stál před novým scénografem těžký úkol. Ernst Heidebrecht ukázal, že je opravdu talentovaný scénograf pro současné hudební divadlo. Spolupráce Valentina Jelizarjeva a Ernsta Heidebrechta se stala začátkem nové etapy ve tvorbě Valentina Jelizarjeva. Změny, které se začaly objevovat již v baletu *Louskáček*, se týkaly především výběru tématu představení. Po obrovských a velkolepých inscenacích choreograf dal přednost menším dílům.

Ernst Heidebrecht vytvořil pro *Carminu Buranu* elegantní dekorace ve stylu moderny, které přitahovaly svým bohatstvím. Choreografie Valentina Jelizarjeva je těsně spojena se zpěvem. Pěvecký sbor a sólisty umístil po dobu představení na pódium. Latinské texty komentují děj v tanci, nebo naopak tanec vypráví obsah textu. Zpěv doplňují choreografie a přináší nové barvy tanečním postavám. Můžu říct, že Valentin Jelizarjev v baletu *Carmina Burana* dokázal dosáhnout harmonie ve spolupráci se zpěvem a scénografií.

4.7 Bolero (1984)

Hudbu Maurice Ravela pro balet používalo mnoho choreografů, mezi kterými byli Bronislava Nižinská, Sergej Lifar, Maurice Bejart atd. Prvními, kdo v Bělorusku postavil balet *Bolero*, byli Aleksej Andrejev a Nina Stukolkina v roce 1963. Tato inscenace měla formu divertissementu, kde v temperamentních španělských tancích mohli své umění ukázat charakterní tanečníci.⁴⁷ Valentin Jelizarjev se znovu obrátil k tragickému tématu. Svou choreografii *Bolero* věnoval antifašistickému hnutí (odporu) ve Španělsku. Toto rozhodnutí bylo podle mého názoru velice zajímavé. Premiéra se odehrála 28. prosince 1984 těsně před začátkem roku, ve kterém celý svět slavil výročí konce druhé světové války. Nově vypadala dramaturgie představení. Konflikt v představení vzniká mezi choreografií a výtvarnou výpravou baletu, které spojila hudba. Dekorace v baletu

⁴⁶ Scénograf NDB. Viz: <http://permopera.ru/people/5996>

⁴⁷ MUSHINSKAIJA, Tat'jana. *Valentin Elizar'ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1, s. 69

Valentina Jelizarjeva se stala jednou z hlavních postav, symbolem hrůzy a barbarství. Za výtvarnou složku odpovídal Ernst Heidebrecht, se kterým Valentin Jelizarjev po předchozím velice úspěšném představení pokračoval ve spolupráci. Pro tvorbu dekorací scénograf použil slavný obraz Pabla Picassa Guernica. Na tomto plátně Picasso zachytil jednu z nejhorších událostí v dějinách španělské občanské války (1936 – 1939). 26 dubna 1937 jednotka německého válečného letectva Legie Condor bombardovala civilní obyvatelstvo v Guernice. Téměř celé město bylo v ruinách, tragickou událost pozoroval celý svět. Pro Pabla Picassa posloužila tragédie v Guernice, jako impuls pro namalování obrovského plátna 349 cm vysokého a 777 cm širokého. Pablo Picasso namaloval tento obraz neuvěřitelně rychle, jen za měsíc.⁴⁸

Maurice Ravel napsal skladbu, která svým vývojem ukazuje velký emocionální nárůst. Tohoto efektu skladatel dosáhl postupným přidáváním nástrojů. V baletu Valentina Jelizarjeva scénografie Ernsta Heidebrechta ukazuje stejný vývoj. V zadní části jeviště pomalu vyrůstá dekorace (zadní kulisa) a postupně zaplňuje celý prostor. Na začátku dekorace připomíná velkého dravého ptáka, který hrozivě pomalu otevírá křídla. Nad jevištěm vzniká obraz chaosu a hrůzy. V baletu Valentina Jelizarjeva tanečníci symbolizují španělský národ v boji proti fašismu, jejich tanec je protikladem narůstající katastrofy.⁴⁹ Tanec opakuje vývoj v hudbě a scénografii. Emocionální napětí narůstá s každou vteřinou, s každým hudebním akordem, s každým tanečním krokem, pokud všechny součásti baletu nedosáhnou svého vrcholu. Podle ohlasu v dobovém tisku představení působilo na diváky a dosahovalo velkého emocionálního efektu.⁵⁰ V představení obyvatelé Guerniky statečně vzdorují hrůze, která za několik let spoutá celý svět, jejich oběti nebyly zbytečné. Síla, která vybombardovala město, nakonec byla zničena. Představení připomíná budoucím generacím tragickou událost a chrání před jejím opakováním.

⁴⁸ Na Světové výstavě v Paříži v roce 1937, pro kterou Pablo Picasso namaloval obraz, veřejnost přijala toto dílo zdrženlivě. Některá kritika obvinila autora v tvorbě propagandistického díla. Po výstavě obraz cestoval po světě, dnes je vystaven v Muzeu královny Sofie v Madridu (Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia).

⁴⁹ ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7 s. 87

⁵⁰ Болеро (Bolero). *Советская Белоруссия*, 7. 3. 1985

4.8 Svěcení jara (1986)

„Pamatuji si, že během prvního představení publikum řvalo a pískalo takovým způsobem, že nebylo nic slyšet. Kdo ví, možná se v tento moment nacházeli ve stavu vnitřní exaltace a svoje city ukazovali jako neprimitivnější kmen. Musím ovšem říct, že tento divoký primitivismus neměl nic společného s rafinovaným primitivismem našich předků, pro které rytmus, posvátný symbol a rafinované gesto, byly velké a posvátné představy.“⁵¹

Nicholas Roerich.

Přesně takto Nicholas Roerich vzpomínal první premiéru baletu Svěcení jara na hudbu Igora Stravinského. Představení v roce 1913 vyvolalo obrovský skandál. Diváci nepochopili ani hudbu Igora Stravinského ani choreografii Václava Nižinského. Představení předběhlo svoji dobu, novátorská technika a disonance v hudbě, těžko srozumitelný rytmus a příliš avantgardní choreografie. "Obrázky z pohanské Rusi"⁵² nebyly publikem přijaty. V dnešní době, po více než sto letech od uvedení baletu, je Svěcení jara jedním z nejvýznamnějších hudebních děl 20. století. Balet Svěcení jara se dočkal celé řady zpracování od téměř všech světově proslulých choreografů. Jeho hudba je měřítkem vyspělosti choreografa. Mezi nejznámější inscenace patří například choreografie Leonida Mjassina, Mary Wigmanové, Maurice Béjarta a Piny Bauschové. Pro Minsk a celé Bělorusko byla premiéra Svěcení jara důležitou událostí. Bylo to poprvé, co se na repertoáru divadla objevil balet na hudbu Igora Stravinského,⁵³ který zakončoval triptych jednoaktových baletů vytvořených na hudbu známých skladatelů 20. století - Carla Orffa, Maurice Ravela a Igora Stravinského. Představení z roku 1913 nemělo děj. Skladatel Igor Stravinskij popisoval obsah baletu Svěcení jara takto: *„Moudří starci sesazení v kruhu pozorují předsmrtný tanec dívky, kterou pak obětují bohu Jara, aby získali jeho milost“.*⁵⁴ Valentin Jelizarjev použil originální libreto Nicholasa Roericha a Igora Stravinského, ale stejně jako u svých

⁵¹ Životopis Nicholasa Roericha. Николай Рерих - Биография. Библиотека [online]. 2002 [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://lib.rin.ru/doc/i/52269p2.html>

⁵² Podtitul baletu Svěcení jara

⁵³ ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7, s. 218 - 220

⁵⁴ Viz: Svěcení jara. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Bcen%C3%AD_jara

předchozích děl ho přepracoval. Přidal novou postavu – vzpurného mladíka, který byl připraven se obětovat pro lásku a lidskost. Valentin Jelizarjev interpretoval hudbu Stravinského po svém. V baletu ukazoval souboj mezi davem řízeným instinktem a člověkem, ve kterém se probouzela duchovnost. Tato práce je zajímavá tím, že se choreograf a scénograf stejně jako Václav Nižinskij, Nicholas Roerich a Igor Stravinskij obrátili k pramenům slovanské kultury a pokoušeli se ukázat, jak vypadal život našich předků.⁵⁵

4.9 Romeo a Julie (1988)

Milostné drama Williama Shakespeara je pravděpodobně jednou z nejslavnějších milostných tragédií v historii světového dramatu. Divadelní hra, která měla premiéru v roce 1595, dodnes patří mezi nejuváděnější tituly. Touto tragédií Williama Shakespeara bylo inspirováno nepřeberné množství filmových i divadelních inscenací. K osudu Romea a Julie se obracejí umělci z různých odvětví: hudební skladatelé, malíři i režiséři a choreografové. Skladatel Sergej Prokofjev napsal hudbu pro balet Romeo a Julie původně pro petrohradské divadlo, kde k realizaci z různých důvodů nakonec nedošlo, a partitura byla předána Velkému divadlu v Moskvě. V té době měl Prokofjevův balet šťastný konec.⁵⁶ Příprava představení byla ve Velkém divadle také odložena a balet Romeo a Julie měl nakonec světovou premiéru mimo SSSR. Poprvé byl uveden v Brně v roce 1938. Autorem choreografie byl Ivo Váňa Psota. Po několika dalších změnách v partituře měla konečná verze baletu premiéru v Petrohradě v roce 1940 v choreografii Leonida Lavrovského. I přes všechny problémy které doprovázely uvedení tohoto baletu, se z něj nakonec stal jeden z nejhranějších baletů 20. století. Prokofjev a Lavrovskij jsou spoluautory libreta. Jejich dílem je hudebně-choreografická dramaturgie, která se stala základem pro další inscenace. Lavrovského Romeo a Julie patří mezi nejlepší představení choreodramatu a je klasikou sovětského baletního divadla.⁵⁷

⁵⁵ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-07-0368-7, s. 142

⁵⁶ Viz: Romeo a Julie (balet). In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Romeo_a_Julie_%28balet%29

⁵⁷ БÉЛОВА, Јекатѣрина. *Русскиѣ балет:энтсиклопедииа*. Москва: Изд-во "Согласие", 1997. ISBN 5852700991.

V Bělorusku byl balet *Romeo a Julie* poprvé postaven v roce 1968 Atarem Dadiskilianim. Představení mělo tradiční formu výpravy.⁵⁸ Tato verze vydržela na repertoáru do poloviny 70. let. Další a doposud poslední verzí je balet postavený Valentinem Jelizarjevem, který měl premiéru 2. listopadu 1988. Představení Valentina Jelizarjeva se o Lavrovského balet částečně opírá. Pro choreografy tvořící tradiční interpretaci je těžké zbavit se závislosti na originálu. Přesto Valentin Jelizarjev a jeho tým dokázali zinscenovat ve velké míře vlastní balet. Zbavili se především patetické výpravy, kterou představení Lavrovského mělo. Vynechali některé postavy, například Juliinu chůvu nebo prince Escala vévodu veronského, na druhou stranu choreograf přidal novou abstraktní postavu, která se jmenuje Svár. Autorovou ideou bylo ukázat v baletu srážku síly lásky se silou sváru.⁵⁹ Postava Sváru byla ztvárněna skupinou čtyř žen a čtyř mužů v šedých kombinézách. Tato skupina se vždy ztratí v davu, aby v určitý moment znovu zasáhla do děje. Například v souboji mezi Tybaltem a Merkuciem se jejich zásah stává osudným. Tybalt dostane od Sváru kord, kterým zasadí Merkuciovi smrtelnou ránu. Tanečníci, ztvárňující Svár mají skrytý obličej, ale na jejich těle jsou vidět temné čáry připomínající cévní soustavu. Výtvarník tím znázorňuje zkaženou krev těchto negativních bytostí. Postavy Sváru občas opakují pohyby jiných postav v baletu, ale zároveň mění jejich charakter. Svár zasahuje v klíčových momentech baletu a mění výsledek, který se stává nevyhnutelným. Je to jako v reálném životě. Člověk má pocit, že udělal něco, co vlastně udělat nechtěl. Že byl k svému činu někým, či něčím donucen. Takové scény mají v baletu velký dramatický účinek. Představení *Romeo a Julie* v Bělorusku má tři jednání. Dle mého názoru je třetí jednání skoro ve všech baletech *Romeo a Julie* nejméně zajímavé. Což souvisí s tím, že v prvních dvou dějstvích je více dynamických sborových scén a šermířských soubojů, zatímco ve třetím jednání je především pantomima. Valentinu Jelizarjevu se podařilo do třetího dějství dodat dynamiku díky postavě Sváru, která právě v této části baletu nejvíce zasáhne do děje. Jejich tanec nad bezvládným tělem Julie vypadá jako cynický posměch. Z tvorby Valentina Jelizarjeva se dílo *Romeo a Julie* vymyká několika zvláštnostmi. Svoji tradiční výpravou a tím, že jako jediný z jeho baletů nemá

⁵⁸ ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7, s. 132 - 135

⁵⁹ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-07-0368-7, s. 136

pozitivní konec, ale konec kde láska svůj souboj prohrála. Svár opouští Monteky a Kapulety, vychází na přední část jeviště a vypadá, že se chystá jít mezi diváky. V představení působí Svár nesmrtelným a všemocným dojmem.

Po více než čtyřech stech letech je Shakespearovo téma stále aktuální. Valentin Jelizarjev o Romeovi a Julii řekl: „*Neznám větší baletní téma než je Romeo a Julie. Děj Shakespearovy hry je ohromující. Vše proti lásce, ale bez lásky smrt.*“⁶⁰

Dle mého názoru tímto baletem končí období velkého rozvoje běloruského baletu, doba velkých premiér a originální tvorby. Myslím, že by se dalo říci, že toto období byla „zlaté období“ běloruského baletu.

⁶⁰ Valentin Jelizarjev v rozhovoru pro dokumentární kroniku režiséra Viktora Ševeleviča "Valentin Jelizarjev - zrcadlo času" (Minsk, "BelVideoCenter" 2003). Dostupný online <https://www.youtube.com/watch?v=mjRwKLFrikI>

5. Krize

Na konci 80. a začátku 90. let byl celý SSSR poznamenán velkou politickou i ekonomickou krizí, která vyvrcholila v roce 1991 rozpadem SSSR a vznikem nových států. Jedním z nově vzniklých států byla i Běloruská republika. Státní krize mimo jiné hluboce zasáhla i kulturu. Stát zredukoval finanční prostředky poskytované divadelním institucím a tak bylo velmi těžké získat prostředky k tvorbě nových představení.⁶¹ V době krize mnoho tanečníků odešlo za prací do zahraničí nebo hledali jiné povolání. Dalším z velkých problémů běloruského baletu byl postupný odchod celé generace v čele se sólisty do důchodu. Jednalo se o generaci umělců, pro kterou Valentin Jelizarjev tvořil své balety. Mezi tyto umělce patří například: Ludmila Březovskaja, Nina Pavlova, Jurij Trojan, Viktor Sarkisjan, Vladimír Komkov nebo Vladimír Ivanov. Myslím, že mohu říci, že právě tito sólisté byli pro repertoár divadla nepostradatelní. Do divadla samozřejmě přicházeli mladí a talentovaní tanečníci, jako Oleg Korzenkov, Alexandr Kurkov nebo Venijamin Zacharov, ale až po čase se jim podařilo plně nahradit pravděpodobně jednu z nejlepších generací tanečníků v historii baletu NDB.

Po premiéře *Romea a Julie* uvedl Valentin Jelizarjev na scéně NDB balet *Don Quixote* v roce 1989. Jedná se o upravenou verzi klasického baletu podle libreta Mariuse Petipy, pro kterou Valentin Jelizarjev použil choreografii Mariuse Petipy, Alexandera Gorského a Kasjana Golejzovského.⁶² V době mezi lety 1989 a 1995 nepřispěl Valentin Jelizarjev do repertoáru běloruského divadla žádným svým baletem. V roce 1992 se stal uměleckým šéfem baletu NDB a musel tak řešit spíše hospodářské záležitosti.

Svůj další balet pro NDB uvedl až v roce 1995. Jedná se o dílo *Vášeň* (Rogneda) na hudbu Andreje Mdivany. Balet je inspirován staroslovanskou historií, věnován osudu polocké kněžny Rognedy. Téma baletu nebylo vybráno náhodou, 90. léta jsou dobou běloruského národního obrození.⁶³ Děj baletu se odehrává v 10. století na území dnešního Běloruska, krátce před svěcením Rusi knížetem Vladimírem a vypráví o důležitých historických událostech. Představení mělo v

⁶¹ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Minsk: Польша 1999. ISBN 985-07-0368-7, s. 144 - 145

⁶² MUSHINSKAJIA, Tat'jana. *Valentin Elizar'ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1, s. 87

⁶³ MUSHINSKAJIA, Tat'jana. *Valentin Elizar'ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1, s. 93

tisku velmi kladné ohlasy za zpracování národního tématu a získalo také řadu ocenění, mezi nimiž byla i cena Benois de la danse (1996) pro nejlepšího choreografa roku.⁶⁴ Dle mého názoru tento balet, kromě zpracování národního tématu, nepřináší nic nového a spíše je pro choreografa krokem zpět. V představení jsem nenašel žádná režijně zajímavá řešení, jaká jsou například v Till Eulenspiegel. Balet je příliš popisný a pohybový slovník pouze kopíruje předchozí díla.

Po uvedení baletu *Vášeň* Valentin Jelizarjev především obnovuje svá předchozí díla (*Svěcení jara* 1997, *Stvoření světa* 1998, *Till Eulenspiegel* 2004), uvádí ale také nový balet *Pták ohnivák* na hudbu Igora Stravinského. V roce 2001 Valentin Jelizarjev uvedl obnovenou inscenaci baletu *Mariuse Petipy Spící krasavice*, která byla typickým baletem-féerie zkráceným do dvou jednání.⁶⁵ V roce 1996 se Valentin Jelizarjev stal ředitelem a uměleckým šéfem běloruského baletu.⁶⁶ Své působení v divadle ukončil v roce 2009, kdy po konfliktu s vedením divadla dal výpověď.⁶⁷

⁶⁴ Viz: Валентін Нікола́евич Елизáрьев. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%B5%D0%B2,%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>

⁶⁵ MUSHINSKAJJA, Tat'jana. *Valentin Elizar'ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1, s. 117

⁶⁶ Viz: Валентін Нікола́евич Елизáрьев. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2016-04-19]. Dostupné z: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%B5%D0%B2,%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>

⁶⁷ Rozhovor s Valentinem Jelizarjevem. Minsk, 28. 07. 2015

6. Porovnání baletu Carmen-suite od Alberta Alonsa a od Valentina Jelizarjeva

Kubánský choreograf Alberto Alonso uvedl v roce 1967 na jevišti Velkého divadla v Moskvě balet Carmen–suite v hlavní roli s Majou Pliseckou. Libreto podle povídky Prospera Mériméa napsal sám Alberto Alonso. Hudbu k baletu speciálně pro svou ženu z původní opery Georgese Bizeta Carmen adaptoval Rodion Ščedrin. Tato inscenace se stala velice úspěšnou a to nejen v SSSR. Postavy baletu jsou: Carmen, Jose, Torero, Corregidor, Osud, dělnice z továrny na tabák (Табачницы, Tobacco Girls), Flamenco.

Děj baletu se odehrával v uzavřeném prostoru arény pro koridu (býčí zápasy). Vztahy mezi postavami a smrt Carmen byly řízeny osudem. V porovnání s povídkou Prospera Mériméa nebo operou Georgese Bizeta, má příběh symbolické řešení. Kromě Carmen, Joseho a Torera hraje důležitou roli Corregidor a Osud. Corregidor je nadřizený Joseho, který pozoruje, co se odehrává uprostřed arény. Nadřizený (Corregidor) předává Carmen do rukou Joseho, ale ten ji očarovaný krásou cikánky nechá jít. Osud je převlečen do černého celotrikotu, kdy svým pohybem připomíná býka. Tato postava se zjevuje v klíčových momentech představení. Například ve scéně věštění, jako předtucha špatného konce.

Děj baletu se rozvíjí velice rychle. Nejdřív choreograf představuje divákovi Carmen, která tančí temperamentní variaci. Dále se objevuje Corregidor a Jose, kteří mají vojensky přesné pohyby. Choreograf v tanci ukazuje nadřazenost Corregidora. Následuje první setkání Carmen a Joseho. Carmen nejdříve pozoruje Joseho a později ho svádí svým tancem. Jose samozřejmě nemůže odolat její kráse. Dále následuje scéna, která symbolizuje zatčení Carmen. Choreograf neupřesňuje, co se stalo. Během několika vteřin je Carmen zadržena a předána do rukou Joseho. V této scéně se poprvé objevuje postava Osudu. Carmen a Jose zůstávají spolu sami na jevišti. Voják se snaží plnit své povinnosti, ale později není schopen odolat svůdné Carmen a nakonec ji propustí. Jose zůstává sám se svými pocity. Atmosféra se mění, když nastupuje Bolero, tanec dělnic z továrny na tabák v doprovodu mužů Flamenca. Dále následuje příchod Torera. Ten tančí nádherný tanec, který ukazuje jeho, jako odvážného a sebevědomého muže. V ten moment jej pozoruje Carmen. Následuje jejich duet, který zpovzdálí pozoruje

Corregidor. Po skončení duetu se na jevišti objeví Jose, který už není voják. Carmen se ocitne mezi Torerem, Josem a Corregidorem. Postupně Torero a Corregidor odejdou. Carmen a Jose tančí duet, který končí polibkem. Dále začíná scéna věštění, ve které se objeví postava Osudu. Po skončení této scény následuje finále, které začíná býčím zápasem Torera s Osudem. Dále se připojuje Carmen a Jose. Ostatní vše sledují, co se odehrává v aréně. Scéna končí tím, že Torero zabije býka a Jose probodne Carmen, která se ještě snaží udělat svou charakterní pózu, ale ihned padá do jeho náručí a pomalu se spouští na zem.

Alberto Alonso obdařil každou postavu typickými pohyby. Carmen má speciální pohyby rameny a boky, které dělají její tanec svůdnějším. Jose a Corregidor mají vojenské pohyby a Torero tančí, jako by zápasil s býky. Choreograf dokázal skrze pohyby a scénografii ponořit diváka do atmosféry Španělska. Stylizované kostýmy odkazují na 19. století. V baletu Alberta Alonsa jsou pouze dvě sborové scény a zbytek tančí sólisté. Přesto v baletu nejsou prázdná místa. Toto dílo je nabitě emocemi a dramatickými okamžiky. Obzvláště scéna věštění, ve kterém jsem cítil neodvratnost špatného konce. Carmen zaslouženě zůstává na repertoáru Velkého divadla v Moskvě dodnes a její hlavní roli by si přála tančit snad každá balerína.

V roce 1974 Valentin Jelizarjev uvedl na scéně NDB svůj první balet Carmen–suite. Valentin Jelizarjev se pro tvorbu baletu inspiroval básnickým cyklem Alexandra Bloka Carmen. Alexandr Blok nepopisuje příběh Carmen, v deseti básních se jakoby dívá na příběh ze strany, ale zároveň popisuje pocity Joseho a někdy Carmen. Nálady v básních mají širokou škálu a zachycují emocionální vývoj vztahu mezi Carmen a Josem, od pocitu štěstí a zamilovanosti do pocitu úzkosti. Stejný princip autoři použili v baletu. Valentin Jelizarjev stejně jako Alexandr Blok nevypráví příběh, ale pohybem ukazuje vnitřní prožitky hlavních postav.

Postavy v baletu Valentina Jelizarjeva Carmen jsou: Carmen, Jose, Torero. V programu k baletu nebyla uvedena role baletního sboru, který také tančí. Baletní sbor vypadá jako barevný dav, který můžeme chápat jako život (svět) kolem hlavních postav. Na pozadí tohoto davu se rozvíjí příběh Carmen. V baletu nejsou žádné jiné postavy (Corregidor nebo Osud jak u Alberta Alonsa) Valentin Jelizarjev se soustředil především na vývoj vztahu mezi Carmen, Josem a Torerem. Barevný dav zesiluje dramatické situace v baletu. Na začátku

představení stojí na jevišti Carmen, dramatická hudba přede hry jakoby říká, že všechno už je vyřešeno předem. Pak nastupuje rychlá změna, sbor začíná tančit temperamentní tanec, Carmen se objevuje v zadní části jeviště a velkými skoky (pas de chat) prolétá skrz dav a začíná tančit svůj tanec. Něco podobného najdeme u Alexandra Bloka (*“Сама себе закон - летишь, летишь ты мимо, К созвездиям иным, не ведая орбит, И этот мир тебе - лишь красный облак дыма, Где что-то жжет, поет, тревожит и горит!”*). Valentin Jelizarjev ukazuje Carmen jako nezávislou ženu, pro kterou neexistují žádné zábrany, je volná jako pták. Carmen obklopuje barevný život, ale on ji nezajímá. (*Среди поклонников Кармен, Спешащих пестрою толпою...* Aleksandr Blok) Autoři zajímavě popsali v programu děj baletu: Prolog (úvod), Let směrem k životu, Let směrem k lásce, Let směrem k smrti, Epilog (závěr). Let, o kterém hovoří, znovu zdůrazňuje svobodu Carmen. Její život září jako padající hvězda. Důležitým detailem je kostým Carmen, který má na rozdíl od barevného sboru překvapivě šedou barvu. Stejnou barvu má kostým Joseho. Carmen poprvé uvidí Joseho v další scéně, jejich setkání je krátké, omezené jen na vzájemný pohled. Jose je v baletu Valentina Jelizarjeva mladý voják, který je na začátku baletu sebejistý a trochu hrubý. Svůj charakter Jose otevírá v následující variaci. Po variaci Jose odchází, na jevišti se znovu objeví Carmen, která tančí svůj monolog. Tanec Carmen pozoruje Jose, postupně se přibližuje, dokud se s ní nesetká tváří v tvář (mají krátkou duet). Carmen okouzila mladíka svou krásou, tak proběhlo druhé setkání. Nastupuje sbor, který tančí tanec pašeráků. Zajímavé je, že na stejnou hudbu byla u Alberta Alonsa „honička“ na pašeráky. V baletu Valentina Jelizarjeva se příběh s pašeráky rozvíjí nezávisle na příběhu Carmen a Joseho. Autoři naznačují, že život běží svou cestou a na pozadí těchto událostí se rozvíjí vztah hlavních hrdinů. Po pašerácích znovu nastupuje Carmen, za kterou později přichází Jose a začíná milostný duet. Další scéna v baletu Valentina Jelizarjeva je postavena na sólo bubeníka a symbolizuje začátek konfliktu ve vztahu Carmen a Joseho. V baletu Alberta Alonsa tato hudba není, místo ní je scéna, ve které tančí dělnice z továrny na tabák (Tabacco Girls) a tanečnicki Flamenca svým tleskáním vytváří hudbu. Po skončení této scény následuje Bolero, tanec, který tančí sbor. Scéna znovu znázorňuje barevný život, kterého si Carmen a Jose nevšímají. Svátek na jevišti vyvrcholí nástupem Torera. V baletu Valentina Jelizarjeva vtrhne Torero na jeviště jako hurikán, dělá technicky těžkou rondu (double grand

assemble en tournant), kterou ukazuje svou šikovnost. Torero je miláčkem publika, kterého pak dav nosí na rukou. (Nástup Torera v baletu Valentina Jelizarjeva začíná hned se začátkem hudby a je mnohem dynamičtější než u Alberta Alonsa, u kterého Torero nastupuje až na začátku druhé části.) Carmen vidí Torera a chce být s ním. Jose žálí na Carmen, ze zoufalství chytá Torera za plášť (muletu), ale ten si ho nevšímá, pokračuje v tanci, Jose utíká. Nakonec Torero a Carmen zůstanou na jevišti sami, tančí duet, na konci kterého Torero odejde. Další scéna se jmenuje zoufalství, na jevišti se objeví Jose a tančí kolem Carmen. Tragický monolog Joseho přechází v duet s Carmen, ale ji už zoufalý mladík nezajímá. Po skončení duetu začíná scéna věštění, kterou Carmen tančí sama, Jose pomalu odchází. Monolog Carmen svou náladou předvídá špatný konec, ale její charakter jí nedovolí sejít s vybrané cesty. Začíná finále baletu. Na jeviště nastupuje sbor, panuje sváteční nálada, Carmen se dívá, jak Torero znovu tančí svůj tanec. Objevuje se Jose, který chce Carmen vrátit zpět. V ten moment se Torero nenápadně vytratí, podle názoru Valentina Jelizarjeva Torero nechce bojovat o Carmen.⁶⁸ (*Alexandr Blok: А там, под круглой лампой, там Уже замолкла сегидилья, И злость, и ревность, что не к Вам Идет влюбленный Эскамильо, Не Вы возьметесь за тесьму, Чтобы убавить свет ненужный, И не блеснет уж ряд жемчужный Зубов - несчастному тому*) Carmen je zvyklá brát si co chce a stejně tak odmítat. Láska Joseho je pro ni zátěží. Zoufalství Joseho nemá hranice, nedokáže si představit život bez Carmen. Existuje jen jedna varianta, pokud nebude jeho, nebude nikoho. Jose zabíjí Carmen.

V porovnání s baletem Alberta Alonsa se balet Valentina Jelizarjeva více soustředí na vnitřní prožitky člověka, na emoce, které postavy prožívají v určitých situacích. Podle mého názoru se v baletu podařilo vytvořit charaktery hlavních postav. Carmen je krásná volná dívka, která neumí být pokorná. Zajímavá je proměna Joseho z hrubého vojáka do zamilovaného mladíka a pak ve vraha ze zoufalství. Torero je, dá se říct „super star“, která si ráda užívá svou slávu (opájí se slávou a úspěchem). Děj představení je zbaven vedlejších postav a dějových odchylek. Ve svém baletu Valentin Jelizarjev počítá s tím, že divák zná příběh a nepotřebuje vysvětlovat děj. Na stejném principu je založený básnický cyklus Alexandra Bloka, kde čtenář podle popisu nálady a emocí sám

⁶⁸ Program baletu Carmen.

pochozí, o kterém momentu se píše. Ve svém představení se Valentin Jelizarjev zbavil přehnaně španělských pohybů, pro tvorbu choreografie využil především klasickou taneční techniku. V baletu je několik náročných duetů (Carmen s Josem a Torerem), které jsou ozdobeny originálními zvedačkami. Alberto Alonso ve svém baletu téměř neměl velké zvedačky (na propnutých rukách), Valentin Jelizarjev naopak hodně využil tento druh tance s partnerem, místy až s akrobatickými prvky. Mužské postavy mají spoustu neobvyklých skoků, které Valentin Jelizarjev speciálně přidělil každé postavě (variace Torera je skoro celá sestavena ze skoků). Na rozdíl od Alberta Alonsa více využívá sboru, který dodává dějství správnou atmosféru. Scénografie v baletu Valentina Jelizarjeva neurčuje místo ani čas, ve kterém se děj baletu odehrává. Příběh, který Valentin Jelizarjev očistil od všeho (podle jeho názoru) nepodstatného a umístil jej do neurčitého prostoru (místa), podle mého názoru nabral na své dramatické síle. Valentinu Jelizarjevu se podařilo vytvořit originální dílo, které nemá skoro nic společného s baletem Alberta Alonsa. Rodion Ščedrin v rozhovoru pro běloruskou televizi řekl, že představení Carmen v choreografii Valentina Jelizarjeva je jednou z nejlepších inscenací tohoto baletu.⁶⁹ Není náhodou, že právě Valentin Jelizarjev byl vybrán pro tvorbu choreografie v televizním filmu-baletu Fantasie (1976) na hudbu Rodiona Ščedrína s Majou Pliseckou v hlavní roli. Carmen–suite Valentina Jelizarjeva je pořád na repertoáru NDB.

⁶⁹ Rodion Ščedrin v rozhovoru pro dokumentární kroniku režiséra Viktora Ševeleviča "Valentin Jelizarjev - zrcadlo času" (Minsk, "BelVideoCenter" 2003). Dostupný online: <https://www.youtube.com/watch?v=mjRwKLFrikI>

7. Závěr

7.1 Charakteristické rysy tvorby Valentina Jelizarjeva

Díla, která přinesla úspěch Valentinu Jelizarjevu jsou dějové a dramatické balety jako například *Carmen-suite*, *Stvoření světa*, *Till Eulenspiegel*, ve kterých Valentin Jelizarjev propagoval hodnoty, které v 20. století začaly ztrácet na své důležitosti. Lidskost, čest, pravda a láska, to jsou pravé hodnoty, které se snažil přinést divákovi. Pro jeho tvorbu je příznačné hluboké zpracování díla. Valentin Jelizarjev bral známé příběhy a snažil se v nich najít podstatu, která by byla podle jeho názoru třeba zdůraznit. Ze spousty příběhů, které před tím byly ztvárněné jinými choreografy, dokázal vždy vytvořit originální dílo. Příběhy jím zpracované nabíraly na aktuálnosti (například ve *Stvoření světa* poukazuje na nebezpečí světové jaderné války). Otázky, které byly položeny v těchto baletech, vycházely za rámec baletního umění. Valentin Jelizarjev téměř vždy očistil příběh od vedlejších postav a dějových linií. Soustředil se na jádro věci, které se snažil rozvíjet. Byl zastáncem toho, že své balety dělá pro vzdělané diváky, kterým nemusí vyprávět doslovně příběh, ale stačí jen zdůraznit některé důležité body. V každém svém baletu dokázal výborně propracovat hlavní postavy, které obdařil jejich potřebnými vlastnostmi například postavy z baletu *Till Eulenspiegel*. Jak řekla Julie Čurko ve své knize o běloruském baletu⁷⁰, umělecká rada v Petrohradě vyčítala Valentinu Jelizarjevu, že záporné postavy vyšly mnohem výrazněji, než postavy kladné. Dle mého názoru silnou stránkou tvorby bylo to, že vždy dokázal udržet rovnováhu mezi charaktery postav. V rozhovoru pro mou práci jsem se ho zeptal, zda je pro něj důležitější tanec nebo příběh baletu. Odpovědí mi bylo, že tanec je pro něj nástroj stejně důležitý, jako ostatní komponenty v představení.

V baletech Valentina Jelizarjeva je tanec blízce propojen se scénografií a hudbou. Podle jeho názoru žádná z těchto složek nemůže mít druhořadou roli.⁷¹ Scénografie nikdy nebyla jen „kulisami“, vždy se rozvíjela spolu s představením. Dynamické proměny dekorací posouvaly děj a dodávaly potřebnou atmosféru, celkově tyto scény nabíraly na výrazu. Podle jeho slov měl vždy štěstí na

⁷⁰ Viz: ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Польша 1999, ISBN 985-07-0368-7.

⁷¹ Rozhovor s Valentinem Jelizarjevem. Minsk, 28. 07. 2015

spolupráci s výtvarníkem. Jevgenij Lysik, Ernst Heidebrecht, Vjačeslav Okunev⁷² patřili mezi nejlepší scénografy bývalého SSSR. Valentin Jelizarjev zdůrazňoval, že tyto osobnosti jsou skutečnými divadelními umělci, kteří dokážou naplnit scénu hlubokomyslnou scénografií. Já osobně jsem měl možnost vidět skoro všechny jeho inscenace naživo a podle mého názoru jsou tato představení klenotem běloruského baletu. Podobného propojení několika druhů umění, kterého dosáhl ve svých dílech, jsem zatím neměl možnost vidět v Rusku ani v Evropě.

Pohybově těžil z klasické taneční techniky, avšak vždy se snažil najít něco nového. Měnil klasický pohyb tak, aby vypadal originálně. Snažil se posunout hranice tance. V tvorbě sólových částí spoléhal na tanečnický, kteří projevovali kreativitu. Bývalý sólista a národní umělec Běloruska Viktor Sarkisjan v rozhovoru pro běloruskou televizi řekl, že v době příprav nového baletu s Valentinem Jelizarjevem dost často tanečníci končili po jedenácté hodině večerní, ale nikdo si nestěžoval, protože každý chtěl být tím nejlepším, předvést něco originálního a novátorského.⁷³ Tato první generace tanečnicků posunula úroveň divadla na vyšší úroveň. O běloruském baletu začali mluvit po celém SSSR.⁷⁴ Proto po odchodu generace, se kterou Valentin Jelizarjev vytvořil své balety, bylo téměř nemožné zachovat původní choreografii. Noví tanečníci jednoduše nemohli zopakovat originální choreografii. Práce na představení nekončila po premiéře, choreograf mohl měnit své dílo, dokud nenašel tu správnou variantu. Důležité pro něj bylo, jak vypadají jeho tanečníci. V rozhovoru pro běloruskou televizi "Под грифом "Известные" řekl: *"Jestli jsem viděl tanečnický dělat něco jiného, než jsem si původně představoval, musel jsem je opravit, aby v mém díle vypadaly dobře. Nemohl jsem je v tom nechat."*⁷⁵

Se sólisty a sborem pracoval jinak. Na zkouškách se sborem se připravoval předem, kdy si vše zapisoval, avšak na sál chodil vždy bez pomocných papírů.

⁷² Vjačeslav Okunev často spolupracuje s Borisem Ejfmanem (např. Anna Karenina, Red Giselle, Beyond Sin).

⁷³ V rozhovoru pro televizní pořad Jeleny Damijevoj režiséra Jvgenija Korčinského "Под грифом "Известные". Brest, 2013. Dostupný online z: <https://www.youtube.com/watch?v=THVqyWcRcsU>

⁷⁴ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Полымя 1999, ISBN 985-07-0368-7, s. 145

⁷⁵ V rozhovoru pro televizní pořad Jeleny Damijevoj režiséra Jvgenija Korčinského "Под грифом "Известные". Brest, 2013. Dostupný online z: <https://www.youtube.com/watch?v=THVqyWcRcsU>

Byl zastáncem toho, že musí naprosto přesně vědět, co chce, aby udržel sbor v koncentraci. Pro mladého choreografa je velice důležité se neztratit při práci s velkým souborem. V souboru byli tanečníci, kteří byli mnohem starší než Valentin Jelizarjev, kteří začínali tančit na konci padesátých a na začátku šedesátých let, kdy pohybová estetika byla úplně jiná. Proto potřeboval získat určitou autoritu, aby starší tanečníci nesabotovali zkoušky a aby začali věřit, že společně jdou správným směrem. Už po premiéře baletu *Carmen-suite* bylo vedení divadla jasné, že Valentin Jelizarjev byl správnou volbou. Úspěšná příprava představení, které je mimochodem stále na repertoáru divadla, dokázala, že s naprostým přehledem mohl pracovat s velkým baletním souborem.

7.2 Vliv Valentina Jelizarjeva

V době svého působení v NDB Valentin Jelizarjev vytvořil velkou řadu originálních baletů, které výrazně zformovaly repertoár divadla. V 80. letech a na začátku let 90. bylo jméno Valentina Jelizarjeva synonymem běloruského baletu. Bývalí sólisté Velkého divadla v Moskvě Nina Ananiašvilová a Andris Liepa v rozhovoru pro běloruskou televizi nazvali soubor běloruského divadla souborem Valentina Jelizarjeva.⁷⁶ S Ninou Ananiašviliovou a Andrisem Liepou připravoval Valentin Jelizarjev v roce 1986 choreografickou miniaturu *Nálady* (rus. *Настроения*), se kterou tito sólisté získali na soutěži v Jacksonu (USA) cenu Grand Prix. Za svou dlouhou uměleckou kariéru Valentin Jelizarjev pracoval se spoustou významných umělců, mezi kterými jsou Asaf Messerer, Jurij Grigorovič, Maja Plisecká, Pjotr Gusev, Irina Kolpakovová, Rodion Sčedrin, Vjačeslav Okuněv.⁷⁷ V roce 1976 Valentin Jelizarjev vytvořil choreografii pro televizní film-balet *Fantasia* režiséra Anatolije Efrose na hudbu Rodiona Sčedrina s Majou Pliseckou v hlavní roli. Valentin Jelizarjev pravidelně bývá členem poroty na významných tanečních i choreografických soutěžích po celém světě (Moskva –

⁷⁶ V rozhovoru pro dokumentární kroniku režiséra Viktora Ševeleviča "Valentin Jelizarjev - zrcadlo času" (Minsk, "BelVideoCenter" 2003). Dostupný online z:

<https://www.youtube.com/watch?v=mjRwKLFrikI>

⁷⁷ MUSHINSKAIIJA, Tat'jana. *Valentin Elizar'ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1.

Rusko, Varna – Bulharsko, Soul - Jižní Korea, aj.)⁷⁸ Od roku 1995 je Valentin Jelizarjev profesorem Běloruské státní akademie hudby (BSAH). Mezi jeho absolventy patří Natalia Furmanová, Olga Repinová, Vladimír Ivanov nebo Radu Poklitaru. V době, kdy byl Valentin Jelizarjev uměleckým šéfem běloruského baletu, měli studenti BSAH a tanečníci baletu NDB možnost uvádět na divadelní scéně vlastní choreografie. Například v roce 1996 postavil bývalý sólista baletu Vladimír Ivanov jednoaktový balet Kruhvert. Absolventka BSAH Natalia Furmanová uvedla v roce 2000 představení Macbeth a v roce 2002 Sněhurku a sedm trpaslíků. Možná nejzajímavějším a nejaktivnějším absolventem Valentina Jelizarjeva je Radu Poklitaru⁷⁹, který v roce 1999, jako absolventskou práci, na jevišti NDB uvedl balet Polibek vily na hudbu Igora Stravinského.

Působením v NDB Valentin Jelizarjev bezesporu velkou mírou ovlivnil vývoj baletu v Bělorusku.⁸⁰ V období od roku 1974 do roku 1988 uvedl na jevišti NDB devět baletů, které se staly unikáty v běloruské baletní tvorbě. V době SSSR bylo zvykem, že každých pět let NDB hostovalo v Moskvě, kde tak ukazovalo rozvoj běloruské kultury. Takové pohostinné zájezdy dávaly divadlu možnost ukázat se s nejnovějšími tituly na nejprestižnějších scénách SSSR, například ve Velkém divadle. V roce 1978 běloruský balet v Moskvě předvedl Carmen–suitu, Stvoření světa nebo Komorní suitu na hudbu Rodiona Šchedrina a Till Eulenspiegel. Na dalším zájezdě pak Carminu Buranu, Spartaka, Louskáčka atd.⁸¹ V tomto období byl běloruský balet reprezentován především tvorbou Valentina Jelizarjeva. V

⁷⁸ MUSHINSKAIJA, Tat'jana. *Valentin Elizar'ev: Valentin Yelizariev*. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1.

⁷⁹ Radu Poklitaru se narodil v Kišeněvě (Moldavsko), absolvoval Permské státní baletní učiliště. V roce 1991 byl přijat do souboru NDB. Od roku 1994 do roku 1999 byl studentem BSAM. V sezóně 2000 – 2001 pracoval jako hlavní choreograf Moldavské národní opery. V roce 2003 ve spolupráci s anglickým režisérem Declanem Donnellanem postavil na jevišti Velkého divadla v Moskvě balet Romeo a Julie. Balet vyvolal velkou diskuzi jak u kritiků, tak u divácké veřejnosti. V roce 2006, na základě pozvání a za finanční podpory ukrajinského mecenáše Vladimíra Filippova, zakládá Radu Poklitaru v Kyjevě soubor Kiev modern-ballet. Soubor tančí výhradně choreografie Rady Poklitary, například tituly Déšť (Rain), Louskáček, Bolero, Labutí jezero, atp. V roce 2014 se Rada Poklitaru stal choreografem zahájení Olympijských her v Soči. Momentálně je jedním z nejvyužívanějších choreografů na území bývalého SSSR. Pracuje pro taneční televizní pořady v Rusku i na Ukrajině, tvoří choreografie pro řadu divadel, mezi kterými nechybí Velké divadlo v Moskvě, Mariinské divadlo, Národní divadlo Ukrajiny, Permské divadlo opery a baletu, Lotyšská národní opera nebo Moldavská národní opera. V sezóně 2015 – 2016 připravuje Nová scéna Národního divadla v Praze premiéru baletu Rady Poklitary Rain.

⁸⁰ ČURKO, Julie: *Линия, уходящая в бесконечность*. Vyd. Minsk: Полымя 1999, ISBN 985-07-0368-7, s. 145

⁸¹ Rozhovor s Vladimírem Ivanovem. Minsk, 20. 07. 2015

roce 1984 byl balet NDB pozván ministerstvem kultury SSSR zatančit jedno představení Till Eulenspiegel do moskevského Kremlu. S balety Valentina Jelizarjeva jezdilo NDB na zájezdy do zahraničí (Maďarsko, Německo, Španělsko, Řecko, Francie, Velká Británie, Indie, Thajsko, Čína, Egypt, atd.)⁸²

Tak jako většina choreografů s osobitým tvůrčím stylem, jako např. Boris Ejfman nebo Maurice Bejart, potřeboval i Valentin Jelizarjev kolem sebe tým lidí kteří rozumí jeho tvorbě, zvládnou naplnit specifické požadavky choreografa a dokážou atmosféru jeho děl přenést na diváka. Pro svá díla vychoval Valentin Jelizarjev několik generací sólových tanečníků. Po ukončení aktivní taneční kariéry se většina těchto tanečníků stala pedagogy v Běloruském státním baletním učilišti (BSBU). Výuka žáků byla rovněž ovlivněna tvorbou Valentina Jelizarjeva. Ze své zkušenosti vím, že studenti často nacvičují fragmenty z baletů Valentina Jelizarjeva (např. variace Josého z baletu Carmen–suits). V posledním ročníku byli studenti BSBU zaměstnáni v NDB aby získali taneční praxi. Takovým způsobem NDB připravovalo budoucí tanečníky na repertoár divadla. Valentin Jelizarjev byl členem komise na státních zkouškách, a osobně rozhodoval o tom, koho přijme do baletního souboru NDB. Spousta odchovanců běloruského baletu, kteří svoji kariéru započali v Minsku, posléze působila v nejlepších souborech u světoznámých choreografů, jako jsou třeba Boris Ejfman nebo John Neumeier.

Podle nejuznávanější běloruské taneční historičky a baletní kritičky Julie Michajlovny Čurko se Valentin Jelizarjev zasloužil o celostátní (SSSR) uznání běloruského baletu. Podle jejího názoru v té době stál běloruský balet se svým originálním repertoárem v čele baletního umění celého SSSR a Balet NDB mohl konkurovat nejlepším souborům v zemi.⁸³

⁸² MUSHINSKAIJA, Tat' jana. Valentin Elizar' ev: Valentin Yelizariev. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1.

⁸³ ČURKO, Julie: Линия, уходящая в бесконечность. Выд. Минск: Польша 1999, ISBN 985-07-0368-7, s. 145

Literatura a prameny

Publikace:

ČURKO, Julie: Линия, уходящая в бесконечность. Vyd. Minsk: Польша 1999, ISBN 985-07-0368-7

ČURKO, Julie: *Белорусский балет в лицах*. Vyd. Minsk: Беларусь 1988, ISBN 5-338-00345-7

MUSHINSKAIJA, Tat' jana. Valentin Elizar' ev: Valentin Yelizariev. Minsk: Belarus, 2003. ISBN 98-501-0238-1

MUSHINSKAIJA, Tat' jana. *Valentin Elizar' ev 50*. Minsk: Izd-vo "Belarus", 1997. ISBN 98-501-0222-5.

DUBKOVA, T. *Muzyčny teatr Belarusi, 1960-1990: balet, muzyka u pastanoukach dramatyčnych teatrau*. Minsk: Belaruskaja navuka, 1997. ISBN 985-08-0049-6.

STUPNIKOV, I. *Музыка и хореография современного балета*. Сборник статей. Выпуск 5. Ленинград "Музыка", 1987

GRIGOROVIČ, Jurij. *Балет. Энциклопедия*. СССР. Советская энциклопедия, 1981.

Články:

POZNJAK, A. ŠINKEVIČ, O. Ромео и Джульетта, *Добрый вечер*. 26. 03. 1992.

LOMOCHOVA, N. VIŠNEVSKAJA L. Полёт на высоте таланта. *Знамя юности*. 18. 06. 1989

MILTO, I. Okno v Evropu. *Lim*. 13. 10. 1989

MACKRELL, J. Grace and favour. *Monday*. 2. 09. 1989

THORPE, E. Charmers from Minsk. *Evening standard*. 22. 08. 1989

CRIPS, C. Byelorussian Ballet. *Financial Times*. 23. 08. 1989

CLARKE, M. Byelorussian Ballet. *Guardian*. 23. 08. 1989

KING, J. Byelorussia's Bolero comes to Britain. *Morning Star*. 21. 08. 1989

SIMONOVA, I. Музы искусств-родные сёстры. *Советская Белоруссия*. 19. 08. 1981

TURINA, T. От образа-к обобщению. *Нёман*. 1979 (3)

TURINA, T. Валентин Елизарьев: у Белорусского балета одно будущее-его прошлое. *СНПЛУС. Свободные новости плюс*. 4. 04. 2012

Elektronické a elektronicky dostupné zdroje:

Dokumentární kronika režiséra Viktora Ševeleviča "Valentin Jelizarjev - zrcadlo času" (Minsk, "BelVideoCenter" 2003). Dostupný online z:

<https://www.youtube.com/watch?v=mjRwKLFrikI>

Televizní pořad Jeleny Damijevoj režiséra Jvgenija Korčinského "Под грифом "Известные". Brest, 2013. Dostupný online z:

<https://www.youtube.com/watch?v=THVqyWcRcsU>

Audio rozhovor s Valentinem Jelizarjevem. Minsk, 28. 07. 2015

Audio rozhovor s Vladimírem Ivanovem, bývalý sólista NDB. Minsk, 20. 07. 2015

Audio rozhovor s Ludmilou Těrentjevovou, bývalá sólistka NDB. Minsk, 03. 08. 2015

<http://www.kino-teatr.ru/teatr/acter/m/sov/417381/bio>

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B9%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%9A%D0%B0%D1%81%D1%8C%D1%8F%D0%BD%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%87>

<https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D1%8F%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%B9%D0%AF%D1%9E%D0%BB%D0%B0%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%87%D0%A2%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%9E>

<https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B9,%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%82>

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B5%D0%B2,%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B5%D0%B9%D0%9B%D0%B5%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>

http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_biography/9753/%D0%91%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9

<Http://bolshoibelarus.by/balet-2565>

<Http://bolshoibelarus.by/balet-2506>

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D1%87%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D1%8F%D0%BD,%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%98%D0%BB%D1%8C%D0%B8%D1%87>

Http://www.mariinsky.ru/playbill/playbill/2016/2/9/2_1900

<http://www.moravskedivadlo.cz/balet/repertoar/spartakus/?s=detail>

Http://www.mariinsky.ru/playbill/playbill/2016/2/9/2_1900

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%83%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D1%80,%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>

<http://permopera.ru/people/5996>

<http://lib.rin.ru/doc/i/52269p2.html>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Sv%C4%9Bcen%C3%AD_jara

https://cs.wikipedia.org/wiki/Romeo_a_Julie_%28balet%29

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%B5%D0%B2,%D0%92%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%9D%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>

Přílohy

A. Seznam choreografií Valentina Jelizarjeva

Choreografie pro NDB:

- 1974 – Georges Bizet / R. Ščedrin "Carmen suite"
- 1975 – R. Ščedrin "Komorní Suite"
- 1976 – A. Petrov "Stvoření světa"
- 1978 – J. Glebov "Till Eulenspiegel"
- 1980 – A. Chačaturjan "Spartakus"
- 1981 – G. Mahler "Adagietto"
- 1982 – P. Čajkovskij "Louskáček"
- 1983 – C. Orff "Carmina Burana"
- 1984 – M. Ravel "Bolero"
- 1986 – I. Stravinskij "Svěcení jara"
- 1988 – S. Prokofiev "Romeo a Julie"
- 1989 – L. Minkus "Don Quichote"
- 1995 – A. Mdivani "Vášně" ("Rogneda")
- 1997 – I. Stravinskij "Svěcení jara" (second edition)
- 1998 – I. Stravinskij "Pták Ohnivák"
- 1998 – A. Petrov "Stvoření světa" (second edition)
- 2001 – P. Čajkovskij "Spící krasavice"
- 2004 – J. Glebov "Till Eulenspiegel" (second edition)

Choreografie mimo Bělorusko:

- 1973 – A. Petrov "Immortality" (Moskevský klasický balet, Rusko)
- 1974 – S. Prokofjev "Klasická Symfonie" (Moskevský klasický balet, Rusko)
- 1976 – R. Ščedrin "Nálady" (Velké divadlo v Moskvě, Rusko)

- 1977 – J. Glebov "Till Eulenspiegel" (Kirovovo divadlo v Leninhradě, Rusko)
- 1979 – Balety Valentina Jelizarjeva: "Classical Symphony" S. Prokofjev, "Adagietto" G. Mahler, "Carmen Suite" Bizet-Ščedrin (Warsaw Bolshoi Theatre, Polsko)
- 1990 – A. Adan "Giselle" (Slovenian Opera and Ballet Theatre, Ljubljana, Jugoslávie)
- 1993 – L. Minkus "Don Quichote" (Istanbul Opera and Ballet Theatre, Turecko)
- 1995 – A. Chačaturjan "Spartacus" (Ankara Opera Theatre, Turecko)
- 2003 – C. Pugni "Esmeralda" (NBA Theatre Ballet Company, Tokyo, Japonsko)
- 2010 – A. Chačaturjan "Spartacus" (Cairo Opera Theatre, Egypt)
- 2011 – L. Minkus "Don Quichote" (Japan Ballet Association, Tokyo, Japonsko)
- 2013 – P. Čajkovskij "Labutí jezero" (Japan Ballet Association, Tokyo, Japonsko)

B. Fotografie:

- 1** Carmen suite. Zdroj: *The stage and television today*. 31. 08. 1989
- 2 – 5** Scéna z baletu Stvoření světa. *Program baletu*. 1977
- 6 – 7** Till Eulenspiegel. Zdroj: *Archiv Vladimíra Ivanova*
- 8** Scéna z baletu Spartakus. Zdroj: <http://bolshoibelarus.by/balet-2506>
- 9, 10** Scéna z baletu Louskáček. Zdroj: *Archiv Vladimíra Ivanova*
- 11** Scéna z baletu Carmina Burana. Zdroj: <http://bolshoibelarus.by/balet-2692>
- 12, 13** Scéna z baletu Bolero. Zdroj: *Archiv Vladimíra Ivanova*
- 14, 15** Svěcení jara. Zdroj: *Archiv Vladimíra Ivanova*
- 16, 17** Scéna z baletu Romeo a Julie. Zdroj: <http://bolshoibelarus.by/balet-2715>, *Archiv Vladimíra Ivanova*
- 18** Valentin Jelizarjev s Majou Pliseckou. Zdroj: <http://m.kp.ru/daily/26376/3255792/>
- 19** Valentin Jelizarjev s Vladimírem Ivanovem. Zdroj: *Archiv Vladimíra Ivanova*
- 20** Valentin Jelizarjev. Zdroj: <http://www.2rf.ru/rest/11625>

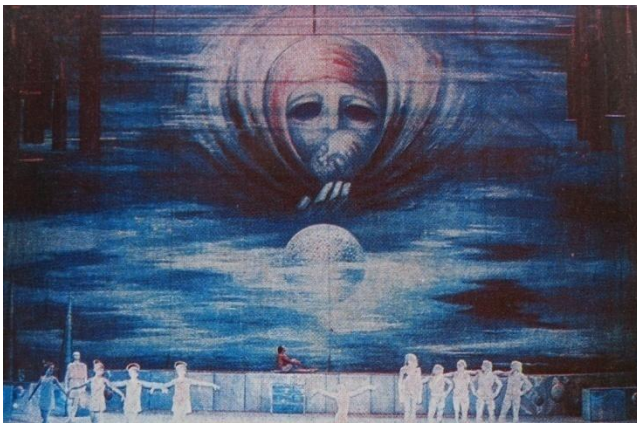
1

Having a fling – INESSA DUSHKEVICH and OLEG KORZENKOV in The Byelorussian Ballet's Carmen Suite. Picture: Tristram Kenton

Dance does the talking

2, 3

4, 5

6, 7

8

9, 10

11

12, 13

14, 15

První řada: **16, 17**

Druhá řada: **18, 19**

Třetí řada: **20**